

## L'ACTIVITAT DEL TALLER VIGATÀ DE L'ESCUPTOR PAU COSTA ENTRE ELS ANYS 1692 I 1704

CARLES DORICO I ALUJAS

*The activity in the Vic workshop of the sculptor Pau Costa between 1692 and 1704*

Revisió de les dades biogràfiques i de l'obra de l'escultor vigatà Pau Costa, nascut l'any 1663 i mort a Cadaqués el 1726. L'article se centra en el període en el qual l'escultor tingué el seu taller a Vic i incideix principalment en els anys de més activitat d'aquest taller, quan en sortiren nombrosos retaules amb destinació a esglésies del centre i el nord de Catalunya. Tot i que la figura de Pau Costa ha estat tractada en diferents estudis, el text aporta noves notícies sobre l'escultor i els seus col·laboradors, i documenta el procés de construcció d'algunes obres fins ara poc conegudes o inèdites.

*Revision of the biographical data and work of the Vic sculptor Pau Costa, born in 1663 and who died in Cadaqués in 1726. The article focuses on a period in which the sculptor had his workshop in Vic coinciding mainly with the years in which he worked most, when he produced many altarpieces that were for the churches in central and north Catalonia. Even though the figure of Pau Costa has been dealt with in different studies, the text provides new information about the sculptor and his collaborators, and documents the construction process of some works that until now were unheard of or not well known.*

**Paraules clau:** escultura, retaule, traça, taller.

**Keywords:** sculpture, altarpiece, trace, workshop.

Els darrers anys del segle XVII i els primers del segle següent foren els de més activitat del taller que el conegut escultor vigatà Pau Costa establí a la seva ciutat vers el 1687, després d'un llarg període de formació al costat del mestre manresà Pau Sunyer. Inicialment, l'escultor s'ocupà d'encàrrecs modestos que li arribaven de la mateixa ciutat de Vic o de les poblacions de les rodalies, però tot fa pensar que la seva relació amb el mestre de cases Pere Cases —amb la filla del qual es casà l'any 1692— li obrí horitzons més amplis i li donà accés a obres de major importància. Durant els anys immediatament posteriors, del taller de Pau Costa sortiren retaules, imatges i altres peces d'escultura destinades no només a esglésies del bisbat de Vic, sinó també dels de Girona i Solsona; mentre que, quan la feina ho exigia, el mestre i els seus ajudants s'absentaven temporalment de la ciutat per treballar a peu d'obra. A principis del segle XVIII, el prestigi de Pau Costa s'havia estès per bona part del centre i el nord de Catalunya i els encàrrecs que arribaven a l'escultor de poblacions allunyades de Vic eren cada vegada més nombrosos, cosa que ben aviat el portaria a traslladar part del seu taller als llocs on sorgien els treballs de més volum. Al mateix temps, bé perquè la feina a Vic disminuís, bé per algun altre motiu que ara per ara ignorem, l'activitat del taller vigatà minvà bruscament vers el 1704, any en el qual es documenten els darrers treballs de certa envergadura que Pau Costa realitzà a la seva ciutat natal en el període del qual tot seguit ens ocuparem. Després construiria els grans retaules

que li han donat renom —com el retaule major d'Arenys de Mar, conservat fins als nostres dies, o el conjunt de retaules laterals de la catedral de Girona, també conservats— i encara que, treballés on treballés, sempre es considerarà «escultor de Vic» i que mai no trencà els vincles amb la ciutat on havia nascut, sembla que no hi executà cap altra obra rellevant fins a l'any 1723, quan, ja proper el final dels seus dies, el capítol de la catedral li encarregà un retaule que seria la seva darrera contribució a la decoració del temple.

### Els primers anys de l'escultor (1663-1692)<sup>1</sup>

Pau Costa nasqué a Vic a mitjan mes de juny de 1663 i fou batejat en aquesta ciutat el dia 19 del mateix mes.<sup>2</sup> Era fill del pagès vigatà Josep Costa, originari del mas Costa de Taradell, i de la seva esposa Arcàngela, els quals també tingueren una filla de nom Maria. Quan Pau Costa tot just tenia nou anys començà a fer d'escolà al convent de Sant Josep, que els religiosos carmelitans descalços feia més de vint anys havien començat a bastir al carrer de Manlleu i llavors encara seguia en obres. Sembla que, mentre estigué al servei dels carmelitans, el noi es mostrà afable i amb bona disposició per al treball, qualitats que mogueren els religiosos a tenir cura de la seva educació, primer, i a proporcionar-li una bona formació professional, més endavant. L'any 1676, Pau Costa quedà prematurament orfe de pare i mare en morir ambdós en un curt interval de temps, i el mateix any, per iniciativa dels pares carmelitans, començà a aprendre l'ofici de fuster en el taller que s'havia instal·lat en el recinte del convent per construir les peces de fusta necessàries per cobrir l'edifici. En aquesta època probablement tingueren lloc els primers contactes del jove Pau Costa amb un ja madur Pere Cases, el mestre de cases que s'encarregava de les obres del convent i que, temps a venir, esdevindria sogre de l'escultor. L'any 1678, en observar els religiosos la facilitat per al dibuix que tenia el seu protegit, es replantejaren el futur professional del jove i consideraren que li seria més profitós dedicar-se a l'escultura que a la fusteria. Consegüentment, donaren a Pau Costa la possibilitat d'iniciar un segon aprenentatge i el mes de maig de l'esmentat any li facilitaren l'ingrés al taller que Pau Sunyer tenia a Manresa, en el qual hauria de romandre sis anys per aprendre l'ofici d'escultor.

A penes tenim notícies del període de formació de Pau Costa i no li coneixem cap treball com a mestre fins a l'any 1688, quan el trobem novament a Vic al front

1. Per a informació més detallada sobre aquest període de la vida de Pau Costa i per a les referències bibliogràfiques i documentals no indicades en les següents línies vegeu: DORICO, Carles. «1663-1692, Els anys de joventut de l'escultor vigatà Pau Costa». *Ausa* [Vic], XVII, núm. 136 (1996), p. 11-37.

2. La data del baptisme de Pau Costa fou presa pel doctor Eduard Junyent dels llibres sacramentals de la parròquia de la catedral de Vic abans que fossin cremats l'any 1936. Malgrat que diferents autors han proposat altres dates, la donada pel doctor Junyent té confirmació documental en el procés informatiu que s'obrí l'any 1755 quan Antoni Costa i Perelló, fill de Pau Costa i de la seva segona esposa, Maria Perelló, sol·licità ingressar al col·legi d'argenteres de Barcelona. En aquest procés, un testimoni féu esment del bateig de Pau Costa, «que fue a los diez y nueve de junio de mil seiscientos sesenta y tres, de que da fee don Joseph López, presbítero y notario de la curia del vicario eclesiástico de dicha ciudad de Vich» (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, AHCB, Cúria del veguer i del corregidor, sèrie XXXVII, actuari Ramon Aliet, 1754-1755, caixa 656: *Prueba de la genealogía y limpia assendencia, vida, fama y costumbres de Antonio Costa y Perelló, natural de la villa de Berga, obispado de Solsona, manzebo platero de esta ciudad*).

del seu propi taller. En canvi, disposem d'abundant informació sobre la destinació que Pau Costa i la seva germana Maria donaren a l'herència dels seus pares poc després del seu traspàs. El mes de febrer de 1678, Pau i Maria Costa pagaren 50 lliures procedents dels béns paterns a l'hereu del mas Amat, de Seva, pel dret a cobrar una lletra de canvi d'un valor nominal de 52 lliures, 4 sous i 5 diners estesa a favor del pagès i que no es podia fer efectiva fins que arribés el seu venciment el mes d'agost del mateix any.<sup>3</sup> Aquest és el primer document localitzat que té a Pau Costa com a titular, si bé, atesa la joventut d'ell i la de la seva germana, s'estengué amb la intervenció del prevere vigatà Josep Reixach. Un mes després, possiblement també amb la participació del sacerdot, els dos germans invertiren 35 lliures en un censal que els vengué l'hereu del mas Verneda, d'Osormort, el qual els pagà una pensió anyal de 35 sous fins que els retornà la quantitat principal el mes d'abril de 1683.<sup>4</sup> Poc abans, igualment amb la intervenció de Josep Reixach, Pau i Maria Costa havien avançat 43 lliures a l'esmentat hereu del mas Amat per una segona lletra de canvi que vencia el mes d'agost de 1683<sup>5</sup> i, l'any 1687, Pau Costa repetí l'operació creditícia amb el mateix pagès i una inversió de 48 lliures.<sup>6</sup> No sabem per què Maria Costa participà en les primeres operacions i no en la darrera, ni tampoc per què el seu nom no figura en la documentació relativa a un terreny que els antecessors de Pau i Maria Costa posseïen en el carrer de Gurb, fora de les muralles de la ciutat. L'any 1688, Pau Costa, a títol personal, aconseguí que el bisbe li confirmés la propietat d'aquest terreny malgrat no tenir l'escriptura que l'acreditava i, tot seguit, també a títol personal, el cedí en emfiteusi a un pare de la ciutat. Tanmateix, l'exclusió de Maria Costa de les darreres transaccions de Pau Costa amb els béns heretats dels seus pares no s'ha d'interpretar com un indicatiu de conflicte familiar, atès que la noia visqué amb regularitat a casa del seu germà, i aquest s'ocupà d'ella fins que emmalaltí i morí, encara soltera, el 9 o el 10 de setembre de 1690.<sup>7</sup>

La documentació localitzada fins ara fa pensar que Pau Costa s'establí a Vic vers el 1687, després d'haver ingressat —en una data desconeguda— a la confr-

3. Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic (ABEV), Arxiu de la Cúria Fumada (ACF), not. Francesc Reixach, *Manual, 1678* (ACF 2.926), s. f.: 12 de febrer de 1678. La inversió fou poc afortunada i Pau Costa no recuperà la quantitat esmerçada, amb el minso benefici d'una lliura, fins a l'any 1692 (ABEV, ACF, not. Pere Pau Abadal, *Manual, 1692*, ACF 2.994, f. 300r-300v: 31 d'agost de 1692; en el document es diu que l'operació havia estat iniciada el 1678 pel pare de Pau Costa, cosa impossible atès que morí dos anys abans).

4. ABEV, ACF, not. Francesc Reixach, *Manual, 1683* (ACF 2.931), f. 96r: 12 d'abril de 1683. En el document consta que el censal fou creat el 20 de març de 1678. El document de creació no ha estat localitzat.

5. ABEV, ACF, not. Francesc Reixach, *Manual, 1683* (ACF 2.931), f. 70r-70v: 20 de març de 1683. Pau Costa recuperà la inversió l'any 1693 amb el benefici concertat d'1 lliura, 8 sous i 6 diners, però amb un notable retard sobre la data prevista (ABEV, ACF, not. Pere Pau Abadal, *Manual, 1693*, ACF 2.995, f. 252v-253r: 15 d'octubre de 1693).

6. ABEV, ACF, not. Josep Pujol, *Esborrany, 1687-1688* (ACF 2.826), s. f.: 12 d'abril de 1687. Pau Costa recuperà la inversió l'any 1693, sense obtenir cap benefici (ABEV, ACF, not. Pere Pau Abadal, *Manual, 1693*, ACF 2.995, f. 253r-253v: 15 d'octubre de 1693).

7. Un curiós llibre en el qual el metge Francesc Osona registrava les visites que feia als seus pacients ens permet saber que Maria Costa fou objecte d'atenció mèdica des del 26 d'agost de 1690 fins al 7 del mes següent (ABEV, *Llibre de visites del Dr. Francesc Osona, metge de Vic*, s. XVII, f. 74). L'enterrament de Maria Costa tingué lloc el 10 de setembre de 1690 (ABEV, Arxiu del Capbreu, *Òbits: extremuncions, sepultures, novenals, cap d'anys i misses, 1689-1691*, ACbV 363, s. f., i full solt dins del llibre de visites del doctor Osona).

ria de Sant Josep, Sant Just i els Quatre Sants Màrtirs, formada pels fusters de la ciutat i per mestres d'altres oficis afins, entre ells els escultors. La primera obra en la qual sabem que treballà és el retaule de Sant Libori, de l'església de Nostra Senyora de la Pietat. Entre el 15 de febrer i el 15 d'agost de 1688, la construcció d'aquest retaule reportà a l'escultor la modesta quantitat de 34 lliures, que li foren abonades en diferents pagaments que no tingueren continuïtat fins dotze anys més tard, probablement després d'un llarg període de suspensió dels treballs. És ben segur que en els primers anys d'activitat Pau Costa s'ocupà de diferents obres que desconexim i, fins i tot, potser d'algunes que, malgrat tenir notícies d'elles, no podem situar cronològicament, com podrien ser part de les diverses peces d'escultura que li encarregaren els obrers de l'església parroquial de Santa Maria de Vilalleons. Fos com fos, només tenim la certesa que el 29 de juny de 1690 signà, juntament amb l'escultor Joan Vila, llavors domiciliat a Vic, el contracte mitjançant el qual ambdós s'obligaven a construir el basament, el sagrari i les grades del retaule major de l'església del convent vigatà de Nostra Senyora de la Mercè. El treball quedà enllestit en menys d'un any i el 27 d'abril de 1691 els escultors reberen el darrer termini de les 324 lliures i 10 sous que els corresponia cobrar.

Mentre treballava en el temple mercedari de Vic, Pau Costa emprengué la construcció del retaule de Sant Isidre de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorça, la primera obra de l'escultor datada amb certesa que ha arribat fins als nostres dies. Aquest retaule ja era acabat el 28 d'octubre de 1690, quan Pau Costa signà un document en el qual reconeixia haver rebut en diversos pagaments les 150 lliures que li havien estat promeses per la seva feina. Actualment, el retaule està mancat de les imatges originals, però conserva tres relleus amb escenes de la vida del sant titular i bona part de l'estructura arquitectònica, formada per una predel·la on es troben els tres relleus esmentats, un cos únic dividit en tres carrers i un àtic amb igual divisió. Una composició idèntica i una disposició molt semblant dels elements decoratius les trobem en el retaule de Sant Antoni de Pàdua que, per iniciativa de la confraria posada sota l'advocació d'aquest sant, Pau Costa construï a l'església parroquial de Sant Feliu de Torelló poc després de posar fi al retaule santjulianenc. En una data impossible de precisar, l'administrador de la confraria de Sant Antoni pagà 133 lliures a Pau Costa per l'escultura del retaule, mentre que el fuster torellonenc Genís Montsec rebé 36 lliures, 1 sou i 9 diners per l'arquitectura i part de la fusta necessària per realitzar l'obra, que quedà enllestida en el transcurs de l'any 1692. Aquest retaule desaparegué el 1936, però una fotografia presa anteriorment posa de manifest que gairebé era una rèplica del retaule de Sant Isidre de Sant Julià de Vilatorça, cosa que suggereix que ambdós foren construïts seguint una mateixa traça, pràctica a la qual l'escultor recorregué sovint durant tota la seva vida professional.

L'any 1692, entre els mesos de juliol i novembre,<sup>8</sup> Pau Costa contragué matrimoni amb Teresa Cases, filla de Pere Cases, el mestre de cases que en aquell temps s'encarregava de les obres més importants de Vic i que, gràcies al permís reial obtingut l'any 1683, havia pogut estendre la seva activitat a Barcelona, Berga,

8. Els capítols matrimonials de Pau Costa i Teresa Cases es formalitzaren davant del notari vigatà Josep Comes el 6 de juliol de 1692, abans de celebrar-se la cerimònia religiosa, i Teresa Cases signà el document el 8 de novembre del mateix any, quan ja era l'esposa de l'escultor.



Retaule de Sant Isidre, de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorça (fotografia de l'autor).



Retaula de Sant Antoni de Pàdua, de l'església parroquial de Sant Feliu de Torelló (fotografia: Arxiu Pujol, Torelló).

Girona i Castellfollit de la Roca. El vincle familiar creat per l'enllaç probablement donà lloc a l'estreta col·laboració que Pau Costa i Pere Cases mantingueren en els pocs anys que quedaven de vida al segon, tot i que també és possible que el matrimoni fos la cloenda d'un acord de col·laboració professional prèviament existent entre ells per raó de la precària salut del mestre de cases. Pere Cases patia gota<sup>9</sup> i aquesta dolença sovint l'obligava a recloure's llargues temporades a la seva casa de Vic i a deixar en mans d'altres professionals les obres que portava a terme lluny de la ciutat, com ja havia hagut de fer l'any 1691 quan treballava en la construcció de l'escala principal de la catedral de Girona.<sup>10</sup> Fossin quins fossin els interessos que unien gendre i sogre, comencem a tenir constància de la seva existència els darrers mesos del 1692 —poc després del matrimoni de Pau Costa i Teresa Cases— i sembla que fou gràcies a ells que s'inicià l'expansió geogràfica de l'activitat de l'escultor i, sobretot, la diversificació de les seves ocupacions.

### Expansió i diversificació del treball de Pau Costa (1692-1697)

La primera obra documentada que Pau Costa emprengué fora del bisbat de Vic és el retaule dedicat a les Onze Mil Verges que el bisbe de Girona, el franciscà Miquel Pontic, li encarregà el mes de novembre de 1692 per a l'església del convent gironí de Sant Francesc.<sup>11</sup> És probable que Miquel Pontic —promotor de l'escala monumental que Pere Cases construïa davant de la seu de Girona des del 1690— escollís l'escultor vigatà aconsellat pel mestre de cases, si bé no es pot descartar la possibilitat que hagués fet la coneixença de Pau Costa en algun hipotètic desplaçament de l'escultor a la ciutat per ajudar el seu sogre. La fabricació del retaule de les Onze Mil Verges començà a la fi del 1692 o els primers mesos de l'any següent i tot fa pensar que Pau Costa comptà amb la col·laboració d'alguns dels escultors llavors establerts a Girona, com Joan Torras, a una filla del qual apadrinà el 24 de gener de 1693,<sup>12</sup> i Antoni Barnoya, que tot seguit veurem que Pau Costa féu destinatari d'uns diners que havia de rebre ell. Tanmateix, Pau Costa tornà a Vic en una data imprecisa i el retaule romangué inconclús més de cinc anys, potser per raó de l'ocupació de Girona per l'exèrcit francès. No fou fins que aquest sortí de la ciutat que Pau Costa posà fi a l'obra, després que el bisbe Pontic, el mes de febrer de 1698, l'obligués a reprendre la tasca amb l'amenaça d'interposar una demanda judicial si no ho feia.

9. ABEV, Arxiu de la Vegueria de Vic (AVV), Processos civils, 1700, *Paulus Costa, sculptor, civis Vici, contra Margaretam Casas, viduam relictam Petri Casas, quondam, magistrum domorum, civis Vici*. En un memorial presentat per Pau Costa en el curs del procés s'esmenta que Pere Cases patia la malaltia «de Poagre», nom que es donava llavors a la gota.

10. ABEV, *Llibre de visites del Dr. Francesc Osona...*, f. 83. El doctor Osona visità diàriament Pere Cases en el domicili d'aquest a la Davallada de l'Eraime des del 24 de setembre fins al 18 d'octubre de 1691, al principi, acompanyat d'altres metges. El mestre de cases necessità novament atenció mèdica els mesos de març, abril i maig de 1692.

11. Arxiu Històric de Girona (AHG), Notarials, Girona-2, not. Roc Albareda, *Manual, 1698* (reg. 931), f. 35r: 17 de febrer de 1698. En aquesta data, Miquel Pontic atorgà poders a un prevere de Vic per exgir a Pau Costa que anés a Girona a acabar el retaule de les Onze Mil Verges, «iam inceptum ac inchoatum iuxta conventa et pactata inter nos et eundem Paulum Costa in mense novembris anni MDCLXXXII seu alio veriori tempore». El retaule ja fou atribuït a Pau Costa per GIBERT, J. *Girona, Petita història de la ciutat i de les seves tradicions i folk-lore*. Barcelona: C. N. Gisbert, 1946, p. 269.

12. Arxiu Diocesà de Girona (ADG), Arxiu de Sant Feliu, *Baptismes, 1680-1706* (B 10), f. 140v. (Referència facilitada per Montserrat Moli.)



Retaule major del santuari de la Mare de Déu de Corbera (fotografia: Arxiu Luigi, Berga).

En el transcurs d'alguna de les primeres estades de Pau Costa a Girona, el prevere Bernat Castells, beneficiat de l'església de Sant Feliu, encarregà a l'escultor una imatge de sant Francesc Xavier a la cova valorada en 50 lliures, de les quals, l'any 1697, encara restaven pendents de pagament 11 lliures i 10 sous. Pau Costa, mitjançant un escrit datat a Hostalric el 16 de març de l'esmentat any, demanà a Bernat Castells que lliurés aquesta quantitat a Antoni Barnoya, amb qui probablement estava en deute per la seva participació en l'execució de la imatge o per algun altre treball que ignorem. El sacerdot es negà a satisfer la totalitat del preu pactat amb l'argument que Pau Costa havia deixat l'obra inacabada i només es mostrà disposat a pagar part de la quantitat que l'escultor li reclamava. El 31 de març, Antoni Barnoya signà àpoca de 10 lliures a Bernat Castells, al mateix temps que feia constar que aquest es reservava 1 lliura i 10 sous en compensació de la feina no feta.<sup>13</sup>

La primavera de l'any 1693, Pau Costa, uns mesos després d'haver marxat de Girona deixant a mig fer el retaule de les Onze Mil Verges, concertà la construcció del retaule major del santuari de la Mare de Déu de Corbera amb el rector de la parròquia de Sant Vicenç d'Espinalvet, en el terme de la qual es trobava el santuari (avui en el municipi de Castellar del Riu, Berguedà). Aquesta és la primera obra coneguda de Pau Costa en les rodalies de Berga, població que —igual que Girona— amb el temps es convertiria en un dels focus de treball més importants per l'escultor i a la qual —també com a Girona— possiblement fou cridat gràcies

13. AHG, Notarials, Girona-2, not. Roc Albareda, *Manual*, 1697 (reg. 928), f. 52r-52v: 31 de març de 1697.

a les relacions que Pere Cases mantenia a la vila per raó dels treballs que hi havia efectuat. El retaule del santuari de Corbera, que només coneixem per una fotografia antiga, era una obra d'estructura complexa encara que plana, amb predomini dels relleus historiatos sobre les imatges exemptes. Pau Costa havia de rebre pel seu treball 400 lliures, una quarta part de les quals sabem que li foren pagades davant d'un notari de Berga el 18 d'octubre de 1695. El mateix dia, davant d'un altre notari berguedà, concertà amb els monjos de Sant Pere de la Portella la construcció del retaule major de l'església del monestir (actualment en el municipi de la Quar, Berguedà), obra que es comprometé a portar a terme per 300 lliures i a tenir-la acabada el dia de Pasqua de Resurrecció de l'any següent. Aquest termini no es complí, atès que Pau Costa, que s'havia traslladat a la Portella el mes de març de 1696, romangué al monestir fins a la fi de juny o a l'inici de juliol, quan encara li mancava rebre 100 lliures del preu acordat, quantitat que no li començà a ser abonada fins al febrer de 1697. A diferència del retaule del santuari de Corbera, el de Sant Pere de la Portella no tenia relleus historiatos i els espais principals eren ocupats per imatges exemptes, presidides per la de sant Pere. Si és cert, com consta en el contracte, que Pau Costa construï el retaule d'acord amb una traça que li facilitaren els monjos, la simplicitat i la rigidesa compositiva de l'obra que s'observa en els testimonis gràfics que coneixem d'ella no serien atribuïbles a l'escultor.<sup>14</sup>

En un dels diversos desplaçaments que Pau Costa realitzà entre Vic i la Portella amb motiu de la construcció del retaule major de l'església del monestir, de pas per Prats de Lluçanès rebé la proposta de fer-se càrrec de l'obra del retaule major de l'església de la vila. Condició prèvia per a la formalització de l'encàrrec era la presentació, per part de l'escultor, d'una traça a partir de la qual establir el cost i les condicions del treball, cosa que Pau Costa demorà repetidament sense donar cap justificació als pradencs.<sup>15</sup> Passat un temps prudencial, el rector i els consellers de la vila optaren per oferir la feina al manresà Josep Sunyer, que tot seguit els mostrà una traça que li fou acceptada i el 16 de setembre de 1698 concertà l'obra per 2.200 lliures. Pau Costa no es resignà a perdre la feina i, juntament amb l'escultor vigatà Joan Francesc Morató, s'oferí a fer-la per un preu inferior, compromís que es formalitzà el 3 d'octubre de 1698 sense que Josep Sunyer fes cap contraoferta. Malgrat l'acord assolit, Costa i Morató no s'avingueren a seguir la traça aprovada i es negaren igualment a presentar cap alternativa, tot suggerint que es demanés una nova traça a fra Jaume de Sant Agustí, un religiós carmelità descalç que aquells dies es trobava a Vic. Abans que aquest hagués ultimad el

14. Per a informació més detallada sobre les obres de Pau Costa a Berga i per a les referències bibliogràfiques i documentals no indicades en aquest paràgraf vegeu: DORICO, Carles. «L'escultor Pau Costa a Berga i la seva comarca». *D'Art* [Barcelona], núm. 20 (1994), p. 295-324.

15. Els incidents que precediren la construcció del retaule major de l'església de Prats de Lluçanès foren exposats pels consellers de la vila al bisbe de Vic en un memorial que li presentaren l'any 1700. La transcripció de la major part del text es troba a: CUNILL, Sagimon. «El retaule de l'altar major de Sant Vicenç de Prats». *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, v. II (1915), p. 6-10; el memorial es pot consultar a: ABEV, Mensa episcopal, Processos, lligall 2.123, *Procés Pau Costa*. La documentació notarial de Prats de Lluçanès, dipositada a l'Arxiu Comarcal del Bages (ACBG), ha permès a Teresa Avellí ampliar la informació que proporciona el memorial: AVELLÍ, Teresa. «Els retaules del taller dels Sunyer a l'església de Sant Martí de Joc». *Locus Amoenus* [Bellaterra], núm. 6 (2002-2003), p. 271-292, i AVELLÍ, Teresa. *El catàleg d'obra de Josep Sunyer i Raurell. L'obra conservada a la Catalunya Nord (circa 1690-1718)*, treball de recerca per obtenir el DEA dirigit per Joan Bosch. Universitat de Girona, 2003.





Retaule major del monestir de Sant Pere de la Portella (fotografia: Arxiu Luigi, Berga).

projecte, Joan Francesc Morató es desvinculà de l'obra i quan Pau Costa, ja en possessió de la traça del carmelità, es disposava a començar el treball, novament es tingueren notícies de Josep Sunyer, aquesta vegada mitjançant Segimon Pujol, un escultor del seu taller que, el 20 de maig de 1699 —parlant en nom propi i del seu cap—, féu observar al rector i als consellers que la nova traça tenia un cost de realització inferior al convingut amb Pau Costa, a la vegada que els renovà el plantejament inicial de Josep Sunyer i els oferí una reducció del preu acordat amb el mestre vigatà. Aquesta proposta i el convenciment que Pau Costa no havia actuat honestament mogueren per fi els pradencs a acceptar l'ofertament de Josep Sunyer i a desatendre les repetides queixes que els féu arribar aquell. El desinterès que mostrà Pau Costa per responsabilitzar-se del projecte del retaule de Prats de Lluçanès contrasta amb la insistència amb què tractà de fer-se càrrec de l'execució material de l'obra i no deixa de sorprendre en un escultor a qui s'atribueix la traça de retaules tan importants com el major de Cassà de la Selva o el d'Arenys de Mar, de més envergadura que el pradenc.

Durant la darrera dècada del segle XVII, els treballs que Pau Costa portà a terme a Girona i a les rodalies de Berga no impediren que el taller que l'escultor tenia a Vic mantingués l'activitat, centrada principalment —com veurem més endavant— en el moblament i la decoració de les capelles de Sant Bernat Calbó i Sant Benet, situades a l'obra nova que s'aixecava al costat de la catedral romànica. Ultra els retaules que, dia a dia, anaven consolidant el prestigi de Pau Costa, del seu taller també sortiren obres de menys rellevància però que, tanmateix, proporcionaven feina als operaris que l'integraven i un bon complement als ingressos del mestre. Entre aquests treballs secundaris podem esmentar la làpida de la sepultura que el mestre de cases Francesc Font, nebot de Pere Cases, construí al santuari de la Gleva per a qui havia estat rector de Roda de Ter, Joan Torras.<sup>16</sup> Per aquesta làpida, Pau Costa rebé 15 lliures i 4 sous el 4 d'agost de 1693 i uns mesos després, el 10 d'abril de 1694, cobrà 2 lliures i 16 sous per un altre treball menor: la talla de vuit poms per al tàlem de l'església de la Pietat.<sup>17</sup> Les feines que Pere Cases tenia entre mans foren també una font de treball per a Pau Costa que, entre el 1692 i el 1696, col·laborà amb el seu sogre en les obres que aquest realitzava en el convent de Santa Teresa, en el palau episcopal i en la casa del canonge Alsina, mentre que per al mateix Pere Cases esculpí una imatge de sant Claudi.<sup>18</sup> Al marge del pla professional, cal dir que en aquests anys nasqueren el fill i la filla que Pau Costa tingué fruit del seu matrimoni amb Teresa Cases. En els darrers dies d'octubre o els primers de novembre de 1693 nasqué Pere,<sup>19</sup> que esdevindria un dels escultors catalans més importants del segle XVIII, i a la fi de febrer o a l'inici de març de 1695 nasqué Teresa,<sup>20</sup> que anys a venir es casaria amb el blanquer vigatà Josep París.

16. ABEV, ACF, not. Domènec Solermoner, *Manual, 1702* (ACF 3.054), f. 186r-188r i documents adjunts: 2 de maig de 1702. (Referència facilitada per Elisenda Asturiol i Isidre Fernández.)

17. ABEV, Arxiu de la Pietat de Vic, *Llibre de comptes del procurador dels Administradors de la Pietat, Eixides, 1694-1695* (APtV 59), *Compte del pagat per gasto extraordinari*.

18. ABEV, AVV, Processos civils, 1700, *Paulus Costa, sculptor, civis Vici, contra Margaretam Casas...*

19. Pere Costa fou batejat el 4 de novembre de 1693 i l'apadrinà el seu avi Pere Cases (DORICO, «1663-1692, Els anys de joventut...», *op. cit.*).

20. Teresa Costa fou batejada el 3 de març de 1695 i l'apadrinà la seva àvia Margarida, esposa de Pere Cases. (Informació copiada pel doctor Eduard Junyent dels llibres sacramentals de la parròquia de la catedral de Vic abans que fossin destruïts l'any 1936.)

La relació professional que vinculà Pau Costa amb Pere Cases fins que aquest morí a Vic a mitjan mes d'octubre de 1696<sup>21</sup> portà el primer a ocupar-se d'algunes tasques més pròpies d'un mestre de cases que d'un escultor. És probable que Pau Costa, poc després de casar-se amb Teresa Casas i traslladar-se a Girona per iniciar la construcció del retaule de les Onze Mil Verges, participés d'alguna forma en les obres de fortificació que el seu sogre efectuava a Castellfollit de la Roca o a la mateixa ciutat de Girona, atès que es féu càrrec d'alguns deutes del mestre de cases quan aquest deixà precipitadament la feina i marxà a Vic per raó de la seva mala salut.<sup>22</sup> Més endavant es pot documentar la intervenció de Pau Costa en les obres de reconstrucció de les muralles i el castell d'Hostalric que Pere Cases emprengué l'any 1695 i que encara estaven en curs quan morí l'any següent. Una carta de l'escultor escrita a l'esmentada vila el 16 de març de 1697, a la qual ja hem fet referència, ens permet saber que Pau Costa es trobava a Hostalric en aquesta data, sens dubte per enllestir la feina que havia deixat inacabada el seu sogre. Mentre que la participació de l'escultor en els treballs de fortificació de Castellfollit i Girona és dubtosa i, en qualsevol cas, seria de poca importància, per la seva intervenció en la fortificació d'Hostalric havia de rebre la considerable suma de 1.390 lliures, que la vídua de Pere Cases, Margarida, reconegué deure-li el 7 de maig de 1697, si bé, per mutu acord, només en rebé 200 lliures.<sup>23</sup> Aquest reconeixement de deute s'inscriu en un seguit d'actuacions de la vídua i del fill de Pere Cases —el que amb el temps seria el notari vigatà d'igual nom— encaminades a liquidar els negocis del mestre de cases i a complir les seves disposicions testamentàries. Pau Costa i la seva esposa Teresa no sempre aprovaren les decisions de Margarida Cases i el seu fill, amb els quals a vegades arribaren a acords amistosos<sup>24</sup> i altres resolgueren les seves desavinences per via judicial.<sup>25</sup>

21. DORICO, «1663-1692, Els anys de joventut...», *op. cit.*

22. ABEV, AVV, Processos civils, 1700, *Paulus Costa, sculptor, civis Vici, contra Margaretam Casas...* En aquest procés, Pau Costa reclamà a la vídua de Pere Cases diverses quantitats que havia pagat per compte del mestre de cases difunt quan ambdós es trobaven a Girona, algunes de les quals estaven relacionades amb els treballs de Pere Cases a Castellfollit de la Roca. Pau Costa situà la seva estada a Girona en el temps que feia «lo retaule de Sant Francesch», obra que han esmentat diferents autors després que ho fes J. F. Ráfols (*Diccionario biográfico de artistas de Cataluña*, v. I. Barcelona: Editorial Millà, 1951, p. 295). Malgrat la citació, creiem que l'escultor no treballava en el retaule major de l'església franciscana, sinó en el retaule de les Onze Mil Verges, que li fou encarregat l'any 1692 per a aquesta església.

23. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), not. Antoni Navarro, *Manual, 1697*, f. 175r-176r. En la mateixa dada i davant del mateix notari, Margarida Cases, com a usufructuària dels béns del seu difunt marit, atorgà poders a Pau Costa per cobrar qualsevol quantitat que el rei degués al mestre de cases per raó dels treballs fets a Hostalric (f. 176r-176v).

24. Poc després de la mort del seu marit, Margarida Cases atorgà poders a Pau Costa per actuar en nom seu, fent especial menció del cobrament de les quantitats que se li deguessin pels treballs executats pel seu difunt marit (ABEV, ACF, not. Pere Pau Abadal, *Manual, 1696*, ACF 2.998, f. 269r-270r: 1 de novembre de 1696). El 14 de juliol de 1697, Margarida Cases i Pau Costa actuaren conjuntament per saldar els deutes que Pere Cases havia contret amb la confraria de mestres de cases de Vic (ABEV, ACF, not. Josep Lluçà, *Manual, 1697-1699*, ACF 2.973, f. 81r-83v).

25. El 14 de gener de 1697, Pau Costa i la seva esposa reclamaren judicialment a Margarida Cases el retorn de les joies i altres objectes que, per seguretat, posaren en mans d'aquesta quan es traslladaren a Sant Pere de la Portella (ABEV, AVV, Processos civils, 1697, *Paulus Costa, sculptor, civis Vici, et Theresia Costa, coniuges, contra Margaretam Casas, viduam, uxorem relictam Petri Casas, quondam, magistri domorum, civis Vici*). El 5 de març de 1698, Pau Costa, també per via judicial, reclamà a Margarida Cases diverses quantitats que li havia de satisfer tant en nom propi com en el d'usufructuària dels béns del seu difunt marit (vegeu les notes 9 i 22). És probable que en ambdós casos la sentència fos

Quan Pere Cases faltà, Pau Costa no només continuà les obres iniciades pel mestre de cases a Hostalric, sinó que, a títol personal, s'integrà en dues companyies formades a Barcelona per executar diversos treballs de fortificació a la capital del Principat, potser en substitució del seu sogre en negocis prèviament emparaulats per ell. Poc després de la mort de Pere Cases, l'escultor vigatà s'associà amb el també l'escultor Francesc Santacruz i amb els mestres de cases Pere Faneca, Josep Pujol i Jaume Millàs per portar a terme la construcció de l'estacada i els baluards que per ordre del virrei de Catalunya i amb càrrec a l'erari reial s'havien de fer de nou a Montjuïc. La feina havia estat assignada en pública subhasta a Pere Faneca el 12 de desembre de 1696, però unes setmanes després aquest declarà que, si bé en el contracte només figurava el seu nom, es faria càrrec del treball juntament amb els altres quatre artífexs, amb els quals repartiria els guanys o les pèrdues, si se'n produïssin.<sup>26</sup> Dies després, Pau Costa, Francesc Santacruz i els quatre mestres de cases que havien format companyia per fortificar Montjuïc s'uniren amb el fuster Pere Llopart i amb els mestres de cases Ramon Queralt, Benet i Josep Juli, Pau Martí i Joan Giralt per emprendre la construcció d'un baluard davant del portal de Tallers de les muralles de Barcelona, obra que el 28 de gener de 1697 el Consell de Cent i la Vint-i-quatre de Guerra de la ciutat havien posat a subhasta i assignat a Ramon Queralt,<sup>27</sup> el qual la prengué en nom dels seus socis segons declarà posteriorment.<sup>28</sup> Mentre que les institucions barcelonines sembla que pagaren als artífexs el cost del baluard del portal de Tallers dins d'uns terminis raonables, l'administració reial retardà indefinidament la satisfacció de la quantitat pactada, malgrat les gestions que realitzà Francesc Santacruz a Madrid l'any 1702. Abans d'aquest any, els socis havien invertit en l'obra sumes molt diverses, que anaven des de les 192 dobles i 32 rals que havia aportat a la societat Santacruz fins a les 16 dobles i 36 rals aportats per Pau Costa,<sup>29</sup> quantitat que l'escultor vigatà mai no recuperà.<sup>30</sup>

### Situació i integrants del taller de Pau Costa a Vic

Quan Pau Costa retornà a Vic vers el 1687, després d'uns anys de formació al costat de l'escultor manresà Pau Sunyer, s'instal·là en una casa del carrer de la Riera, la situació de la qual no és possible determinar.<sup>31</sup> Més endavant, notícies poc precises fan pensar que es traslladà a una casa del carrer de Sant Sadurní

contrària a Margarida Cases, la qual, junt amb el seu fill, el 16 de desembre de 1700 lliurà a Pau Costa i a la seva esposa les pertinences que li reclamaven i els féu efectiva la quantitat que Pere Cases havia llegat a la seva filla (ABEV, ANV, not. Jaume Ros, *Manual, 1700* (ANV 780), f. 470r-474r, tres documents).

26. DORICO, «1663-1692, Els anys de joventut...», *op. cit.*

27. AHC, Consell de Cent, *Manual, 1696-1697* (1B.XIII-72), f. 190v-193r.

28. DORICO, «1663-1692, Els anys de joventut...», *op. cit.*

29. AHPB, not. Fèlix Costa, *Manual, 1701-1702*, f. 94v-96r: 11 de febrer de 1702.

30. ABEV, ANV, not. Pere Cases, *Manual, 1722-1724* (ANV 1.751), f. 168r-168v: 6 d'abril de 1724. Dos anys abans de morir, Pau Costa atorgà poders al seu fill Pere, llavors establert a Barcelona, perquè gestionés el cobrament de la quantitat que l'erari reial encara li devia (AHPB, not. Pau Mollar, *Manual, 1724*, f. 208v-209v: 10 de maig de 1724).

31. En el *Llibre de visites del Dr. Francesc Osona* (vegeu la nota 7) consta que aquest metge atenia Maria Costa, germana de l'escultor, «al carrer de la Riera, en casa de mestre Costa».

propietat de Narcís Grau, a qui l'any 1706 devia almenys 10 lliures de lloguers endarrerits.<sup>32</sup> El mes de juliol de 1696 —tal vegada per complir una obligació que havia adquirit en formalitzar el compromís matrimonial amb Teresa Cases—,<sup>33</sup> Pau Costa comprà a l'hereu del paraire Joan Albert l'anomenada «casa gran d'en Trasserra», situada també en el carrer de Sant Sadurní, entre la casa que suposem que l'escultor havia tingut llogada un temps i la que era coneguda com la «casa petita d'en Trasserra».<sup>34</sup> El preu de l'immoble quedà estipulat en 551 lliures i 10 sous, quantitat que Pau Costa no féu efectiva al venedor, sinó que, d'acord amb aquest, s'obligà a destinar a la redempció dels censals que gravaven la propietat i al pagament de les pensions endarrerides.<sup>35</sup> La part posterior de la «casa gran d'en Trasserra» limitava parcialment amb la casa que Fèlix Sala i Saçala posseïa en el carrer dels Corretgers —conservada fins als nostres dies—, a la qual també es podia accedir des del carrer de Sant Sadurní mitjançant un passadís situat entre la «casa gran» i la «casa petita d'en Trasserra». Per tal d'evitar conflictes derivats de les obres que Pau Costa i Fèlix Sala i Saçala fessin en el futur en les parts confrontades de les seves propietats, el 7 de maig de 1698 ambdós arribaren a un acord sobre allò que cada un d'ells podia modificar.<sup>36</sup> El mateix any 1698, l'increment continuat de les comandes que rebia l'escultor el portà a ampliar el seu taller amb la compra de la veïna «casa petita d'en Trasserra» al prevere Josep Pujol. La transacció s'escripturà el 22 d'octubre i, tot seguit, Pau Costa pagà 110 lliures al sacerdot, amb la promesa de destinar unes altres 340 lliures a redimir un censal que aquest devia als administradors de la Pietat i a fer-li un darrer pagament de 78 lliures i 11 sous en efectiu.<sup>37</sup>

El taller de Pau Costa proporcionà els coneixements bàsics de l'ofici a diversos aprenents i donà feina a un bon nombre de fadrins, alguns d'ells escassament coneguts —potser perquè moriren joves o perquè mai no es responsabilitzaren personalment de cap obra— i altres que arribaren a fer-se un lloc entre els escultors del seu temps, cal dir que sense arribar a excel·lir. Abans del 1690, Pau Costa prengué per aprenent Francesc Balmes,<sup>38</sup> que l'any 1693 passà al taller de Joan Francesc Morató per abandonar-lo injustificadament poc després sense acabar l'aprenentatge, actuació que el portà a la presó i el mantingué reclòs una

32. ABEV, ANV, not. Josep Comes, *Manual, 1707* (ANV 430), f. 163v-164r: 12 d'agost de 1706.

33. MARTÍ, Elisenda. «Nota sobre un inventari del taller vigatà de Pau Costa». *Ausa* [Vic], XXIII, núm. 160 (2007), p. 345-350.

34. ABEV, ACF, not. Domènec Solermoner, *Manual, 1696* (ACF 3.048), f. 418r-420v: 16 de juliol de 1696.

35. Tenim notícia de la redempció i pagament de les pensions d'un d'aquests censals: ABEV, ACF, not. Domènec Solermoner, *Manual, 1697* (ACF 3.049), f. 37r-37v: 10 de gener de 1697, i f. 572v-574r: 21 de desembre de 1697. Un altre censal fou objecte de litigi: ABEV, AVV, Processos civils, 1697, *Franciscus Masvidal, agricola, haeres mansi Masvidal, parrochiae Sancti Martini de Viladrau, diocesis vicensem, contra Paulum Costa, sculptorem, civem vicensem*.

36. PÉREZ, Aurora. *Escultura barroca a Catalunya. Els tallers de Barcelona i Vic (1680-1730), Projecció a Girona*. Lleida: Virgili i Pagès, 1988, p. 122.

37. ABEV, ACF, not. Domènec Solermoner, *Manual, 1698* (ACF 3.050), f. 603r-604r.

38. ABEV, ACF, not. Josep Bosch, *Esborrany, 1685-1693* (ACF 2.679), s. f.: 8 de novembre de 1689. L'actuació de Francesc Balmes com a testimoni d'aquest document, no relacionat amb el tema que ens ocupa, permet saber que l'aprenent, fill d'un pastor de Sant Andreu de la Vola, ja es trobava a Vic l'any 1689.

temporada, malgrat diversos intents de Pau Costa encaminats a alliberar-lo de les dures condicions a què estava condemnat a viure.<sup>39</sup> En defensa de Francesc Balmes sortí igualment Fèlix Mas,<sup>40</sup> fadrí escultor natural Sant Vicenç de Llavaneres (avui Sant Vicenç de Montalt) que llavors formava part del taller de Pau Costa, al costat del qual treballà, entre altres obres, en la làpida que, com hem vist, el mestre esculpí l'any 1693 per a la sepultura del rector de Roda de Ter en el santuari de la Gleva.<sup>41</sup> A l'inici de la darrera dècada del segle XVII també trobem en l'entorn de Pau Costa el fadrí Antoni Ferrer,<sup>42</sup> probablement l'escultor d'igual nom —originari de Sant Vicenç de Llavaneres, com Fèlix Mas— a qui el bisbe de Tortosa encarregà la construcció de la caixa de l'orgue de la catedral d'aquesta ciutat l'any 1692.<sup>43</sup>

Vers el 1696 ingressà al taller de Pau Costa el sanjulianenc Pere Casassas, qui, acabat el període de formació, es convertí en un actiu col·laborador del mestre, primer a Vic i, més endavant, a Berga, on ben aviat assumí feines de certa responsabilitat en les obres que Pau Costa portava a terme a la vila.<sup>44</sup> A les ordres del mestre vigatà i al costat de Pere Casassas, en els darrers anys del segle també aprengué l'ofici d'escultor Pere Estrada, fill del fuster Gabriel Estrada, de Santa Coloma de Centelles. Sembla que Pere Estrada estava poc disposat a respectar l'autoritat de Pau Costa, actitud castigada diverses vegades per aquest amb una violència que l'aprenent i el seu pare consideraren excessiva i motiu de cancel·lació del contracte d'aprenentatge. L'escultor no acceptà que Pere Estrada deixés el taller i, malgrat que l'any 1696 el noi portà el conflicte davant dels tribunals,<sup>45</sup> tot fa pensar que la sentència fou favorable al mestre o que ambdues parts arribaren a un acord, atès que l'any 1701 el jove escultor, junt amb Pere Casassas, es trobava a Berga treballant per Pau Costa.<sup>46</sup> A partir d'aquest any no podem establir cap altre vincle entre el mestre vigatà i Pere Estrada, l'activitat professional del qual és poc

39. ABEV, AVV, Processos civils, 1694, *Franciscus Morato, sculptor, civis Vici, contra Franciscum Balmes, iuvenem sculptorem, detentum in carceribus regis praesentis civitatis Vici*.

40. Vegeu la nota anterior. El 15 de febrer de 1694, poc després d'iniciat el procés, Fèlix Mas declarà tenir 22 anys.

41. Vegeu la nota 16. El document conté els comptes de l'administrador dels béns del difunt rector, on es pot llegir que el 4 d'agost de 1693 aquell pagà a Pau Costa «trenta-un jornal havia treballat ell i Fèlix, son fadrí, en la Gleva per gravar la tomba de Torres». El mateix dia, el fadrí rebé una gratificació «per lo bé que havia treballat». Fèlix Mas encara es pot situar en l'entorn de Pau Costa l'any 1696: ABEV, ACF, not. Josep Llucià, *Manual, 1694-1696* (ACF 2.972), f. 429v-432r: 12 d'octubre de 1696, i not. Pere Pau Abadal, *Manual, 1698* (ACF 2.998), f. 269r-270r: 1 de novembre de 1696.

42. ABEV, ACF, not. Josep Llucià, *Manual, 1689-1691* (ACF 2.970), f. 299v-301v: 26 d'octubre de 1690. Antoni Ferrer, jove escultor resident a Vic, figura com a testimoni d'aquest document, del qual es titular Pau Costa. (Citat per PÉREZ, *Escultura barroca...*, op. cit., p. 127, sense esmentar Antoni Ferrer.)

43. MARTINELL, Cèsar. *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya, El barroc salomònic (1671-1730)*. Barcelona: Editorial Alpha, 1961, p. 156 (Monumenta Cataloniae; XI); MUÑOZ, Joan Hilari; ROVIRA, Salvador-J. *Art i artistes a Tortosa durant l'Època Moderna*. Tortosa: Dertosa, Cooperativa Gràfica Dertosenca, 1999, p. 64.

44. DORICO, «L'escultor Pau Costa a Berga...», op. cit.; DORICO, Carles. «Pere Casassas i el retaule del Roser de l'església parroquial de Freixenet». *Dovella* [Manresa], núm. 53 (Tardor 1996), p. 7-13.

45. ABEV, AVV, Processos civils, 1696, *Petrus Estrada, iuvenis sculptor villae Sanctae Columbae de Centellas, diocesis vicensis, contra Paulum Costa, sculptorem, civem vicensem*.

46. DORICO, «L'escultor Pau Costa a Berga...», op. cit.



coneguda.<sup>47</sup> En canvi, sabem que Pere Casassas seguí col·laborant amb Pau Costa durant un temps, tot i haver obert taller a Berga i haver començat a treballar per compte propi.<sup>48</sup>

Altres escultors que en el tombant del segle es formaren a l'ombra de Pau Costa foren Josep Lluch, Marià Miralles i Ramon Vila.<sup>49</sup> Els dos primers sembla que abandonaren aviat el taller del mestre,<sup>50</sup> mentre que Ramon Vila, després de superar el període d'aprenentatge, alternà el treball per a altres escultors i la producció pròpia amb la participació en obres encarregades a Pau Costa, el qual, en dictar testament a Cadaqués l'any 1726, encara deixà constància de la relació professional que els havia unit.<sup>51</sup> Ja a l'inici del segle XVIII es pot documentar la presència de Josep Pol en el taller vigatà, primer com a fadrí i l'any 1704 com a responsable, junt amb Pau Costa, de la construcció del retaule de Sant Isidre de l'església parroquial de Sant Andreu de Llavaneres.<sup>52</sup> La col·laboració entre els dos escultors tingué continuïtat durant molt de temps i fou notable en l'obra del retaule major d'Arenys de Mar i en l'accidentada construcció del de Palafrugell, enllestits ambdós anys després que hagués cessat l'activitat del taller de Vic. Quan Pau Costa distribuï la producció per diferents tallers oberts en les poblacions on tenia les comandes més importants seguí proporcionant feina a nombrosos escultors, alguns emparaulats entre els artífexs locals i altres que havien treballat amb ell anteriorment o que s'integraren en el seu taller en aquells anys. Entre aquests últims podem esmentar Agustí Sala i Miquel Bover,<sup>53</sup> tots dos naturals de Ripoll;

47. L'any 1702, Pere Estrada es trobava a Prats de Lluçanès, pots treballant amb Segimon Pujol en el retaule major de l'església de la vila (ACBG, Notarials, Prats de Lluçanès, not. Esteve Padrós, *Esborany*, 1702, m. 1.445: 28 de febrer de 1702; els dos escultors figuren com a testimonis en aquest document, no relacionat amb el tema que ens ocupa). Pere Estrada dictà testament a Centelles l'any 1749 i morí abans del 1753 (ABEV, ANV, Centelles, not. Miquel Casanovas, *Testaments, 1733-1755*, ANV 162, f. 215r-215v: 19 de febrer de 1749, i f. 291r-292v: 5 de novembre de 1753). Un fill de Pere Estrada, també de nom Pere, ingressà al gremi d'escultors de Barcelona l'any 1736 i morí en aquesta ciutat el 1751 (AHCB, Fons gremial, Cadastre personal, 1737 i 1752).

48. DORICO, «Pere Casassas i el retaule del Roser...», *op. cit.*

49. Josep Lluch, junt amb Pere Casassas, figura com a testimoni en un document en el qual l'esposa de Pau Costa atorgà poders a un advocat de Vic (ABEV, ACF, not. Pere Pau Abadal, *Manual*, 1697, ACF 2.999, f. 3v-4r: 8 de gener de 1697). Marià Miralles i Ramon Vila figuren com a testimonis en dos dels tres documents notarials esmentats en la nota 25.

50. Josep Lluch podria ser l'escultor d'aquest nom que el 21 d'octubre de 1711, quan vivia a Manresa, atorgà poders a un sastre barceloní (AHPB, not. Josep Capellades, *Manual*, 1707-1712, s. f.). De Marià Miralles no ha estat possible localitzar-ne cap altra notícia.

51. PÉREZ, *Escultura barroca...*, *op. cit.*, p. 629-632, doc. 323. Sabem que Ramon Vila residí habitualment a Vic del 1716 al 1730 (Arxiu Municipal de Vic, AMV, Llibres de repartiment i de cobrament del cadastre dels anys 1716 a 1730) i que entre el 1727 i el 1729 col·laborà amb Jacint Morató en la construcció del retaule major de l'església gironina de Sant Lluç (AVELLÍ, T. «Noves aportacions al catàleg d'obra de Jacint Morató Soler: el retaule major de Sant Lluç de Girona». *Locus Amoenus* [Bellaterra], núm. 8 (2005-2006), p. 173-203, nota 45).

52. Per una visió global de l'activitat de Josep Pol vegeu: BADIA-HOMS, Joan. «L'activitat de l'escultor Josep Pol a Palafrugell (primera meitat del segle XVIII)». *Estudis del Baix Empordà* [Sant Feliu de Guíxols], núm. 14 (1995), p. 177-186. Vegeu també diverses referències a l'escultor a: PÉREZ, Aurora. *L'art religiós a Palafrugell*. Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell i Diputació de Girona, 2007.

53. Agustí Sala es pot vincular per primera vegada a Pau Costa l'any 1708 (PÉREZ, *Escultura barroca...*, *op. cit.*, p. 584, doc. 269); posteriorment treballà al costat del mestre a Berga (DORICO, «L'escultor

Miquel Perelló,<sup>54</sup> originari de Mallorca i establert a Barcelona des de temps enrere; Josep Cases,<sup>55</sup> familiar de l'esposa del mestre, i Joan Coll,<sup>56</sup> fill d'un pagès de Teià i de Maria Aldabó, de la família de fusters i escultors barcelonins d'aquest cognom.

Al costat dels escultors, en el taller de Pau Costa o per compte d'aquest també hi treballaren nombrosos fusters o *arquitectors*, artífexs que tenien cura de la construcció i el muntatge de l'estructura arquitectònica dels retaules. Un dels primers fusters amb aquestes funcions que podem situar en l'entorn de Pau Costa és el centellenc Eudald Galtaires, vinculat a l'escultor almenys des del 1694,<sup>57</sup> particip en les frustrades gestions per aconseguir l'obra del retaule major de Prats de Lluçanès<sup>58</sup> i fiador de Pau Costa en els contractes dels retaules majors d'Arenys de Mar i de Palafrugell.<sup>59</sup> Tant o més important per a la bona marxa de la producció de l'escultor vigatà fou Genís Montsec, fuster de Torelló que no solament s'ocupà de l'arquitectura d'alguns retaules que Pau Costa construï durant l'última dècada del segle XVII, sinó que, quan el mestre començà a tenir obres en curs en poblacions allunyades de Vic i distants entre si, sovint actuà com a apoderat de l'escultor allà on aquest no podia acudir.<sup>60</sup> Ja a començaments del segle XVIII ingressà al taller vigatà Baltasar Barnada, fadrí fuster originari de Santa Maria de Salselles (avui en el municipi de Borredà, Berguedà) que l'any 1707 esposà una cosina segona del mestre<sup>61</sup> i entre 1711 i 1713 es pot documentar treballant a Berga a les ordres d'aquest, amb qui, poc després, es traslladà a Girona, on més endavant s'establí.<sup>62</sup>

Pau Costa a Berga...», *op. cit.*) i a Palafrugell (AHG, Notarials, Palafrugell, not. Miquel Pouplana Brugarol, *Manual*, 1718, reg. 261, f. 135v-138r: 25 d'octubre de 1718). La presència de Miquel Bover en el taller de Pau Costa es dedueix del testament d'aquest, que reconegué tenir un deute amb l'escultor de Ripoll (PÉREZ, *Escultura barroca...*, *op. cit.*, p. 629-631, doc. 323).

54. DORICO, Carles. «Algunes precisions sobre l'escultor mallorquí Miquel Perelló». *Estudis Baleàrics* [Palma de Mallorca], núm. 66/67 (2000), p. 79-90.

55. DORICO, «L'escultor Pau Costa a Berga...», *op. cit.*

56. *Ibidem*.

57. ABEV, AVV, Processos civils, 1694, *Franciscus Morato, sculptor, civis Vici, contra Franciscum Balmes...* Eudald Galtaires fou un dels testimonis que, a instàncies de Pau Costa, declarà a favor de Francisc Balmes.

58. Vegeu la nota 15.

59. PONS, J. M. «El retablo mayor de Arenys de Mar, obra de Pau Costa». *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, II, núm. 4 (1944), p. 7-30; PÉREZ, *Escultura barroca...*, *op. cit.*, p. 592-594, doc. 277.

60. La col·laboració de Genís Montsec amb Pau Costa es remunta als anys 1690 o 1691, quan el fuster construï l'arquitectura del retaule de Sant Antoni de Pàdua de l'església parroquial de Torelló, esculpit per Pau Costa. La relació entre els dos mestres encara es pot documentar ben entrat el segle XVIII (ABEV, ANV, Torelló, not. Francesc Reverter, *Manual*, 1713-1714, ANV 241, f. 11r-16r de 1714: 29 de desembre de 1713).

61. AHG, Notarials, Cassà de la Selva, not. Domènec Xiberta, *Manual*, 1706-1707 (reg. 61), f. 303r-304r: 20 de març de 1707.

62. AHG, Notarials, Girona-11, not. Ignasi Roig, *Manual*, 1716-1717 (reg. 503): 27 de març de 1717; Arxiu Comarcal del Berguedà, Fons municipal de Berga, *Comptes municipals, 1712-1715*, f. 414r-415v: 25 de juny de 1725.

### Treballs a les capelles de Sant Bernat Calbó i Sant Benet de la catedral de Vic (1694-1700)

La capella de Sant Bernat Calbó i la resta de capelles que en la segona meitat del segle XVII es bastiren al costat de la catedral romànica de Vic havien de ser part d'un espaiós temple destinat a substituir l'antic, però, en suspendre's les obres vers el 1680, quedaren com un afegit de l'edifici romànic, amb el qual es comunicaven mitjançant una estreta nau i unes escales. Una vegada condicionat el nou espai, es procedí a adaptar les capelles al culte, primer posant-hi alguns retaules que fins llavors havien estat a la catedral vella i, poc després, construint el mobiliari indispensable.<sup>63</sup> L'any 1693 arribà l'hora de dotar d'una decoració adient la capella de Sant Bernat Calbó, obra que els canonges decidiren portar a terme a mitjan mes de novembre amb el pensament posat en un imminent trasllat del cos del sant titular.<sup>64</sup> La documentació localitzada fins ara no permet conèixer l'abast dels treballs que tot seguit s'emprengueren, si bé no hi ha dubte que l'escultor escollit fou Pau Costa, que el mes de maig de 1694 rebé un pagament de 38 lliures i 10 sous «a bon compte de la feyna de les grades y altra feyna de Sant Bernat» i, poc després, unes altres 49 lliures i 10 sous «a compliment de tota la feyna».<sup>65</sup> Per executar aquest treball, l'escultor comptà amb l'ajut d'Eudald Galtaires i altres fadrins, que el mateix mes de maig reberen una gratificació de 14 sous.

El diumenge 21 de novembre de 1694 se celebrà la translació del cos del sant a la capella, on es col·locà a l'antic sepulcre gòtic de marbre que havia ocupat a la catedral romànica. El contrast d'aquest sepulcre amb l'arquitectura i la decoració de la nova capella no fou del gust dels canonges, que ben aviat —el 7 de desembre del mateix any— prengueren l'acord de substituir l'obra gòtica per un túmul de fusta tallada, per a la construcció del qual novament escolliren a Pau Costa.<sup>66</sup> Sembla que els treballs s'iniciaren immediatament i que les 101 lliures i 10 sous que l'escultor rebé durant l'any 1695 per «la feyna de Sant Bernat» se li lliuraren en pagament de la fabricació del túmul.<sup>67</sup> A mesura que Pau Costa enllestia les peces, Francesc Basil les daurava, tasca que li fou retribuïda el mes de maig de 1695 amb 22 lliures i el mes de juny de 1696 amb 55 lliures, aquesta vegada amb la indicació explícita que el pagament se li feia per «la obra del túmol de Sant Ber-

63. ABEV, Arxiu Capitular de Vic (ACV), *Llibre XI del secretari, 1688-1695* (ACV 57/65), f. 33v: 10 de setembre de 1688, i f. 46r: 3 de desembre de 1688.

64. ABEV, ACV, *Llibre XI del secretari, 1688-1695* (ACV 57/65), f. 273r-273v: 14 de novembre de 1693, i f. 279v: 26 de gener de 1694.

65. ABEV, ACV, *Llibre de entrada y exida de la obra de la seu de Vich, 1674-1701* (ACV 3/25), *Compte del crèdit y dèbit dels canonges Joseph Grañó, Fèlix Boxeda y Andreu Arbell, commissaris per la obra de Sant Bernat Calbó*, s. f. Els pagaments als fadrins de Pau Costa figuren en el mateix llibre.

66. GUDIOL, Joseph. *Lo sepulcre de Sant Bernat Calvó, bisbe de Vich*. Barcelona: Estampa de Francisco X. Altés, 1912, p. 7-8. Segons l'autor, «aviat va suscitar-se la idea de canviar el sepulcre de marbre, que l'any 1694 mateix havia sigut enriquit segons el gust del temps ab obres de talla [...], y va anarse per fer un sepulcre o gran urna de plata». Ens inclinem a pensar que els treballs que s'iniciaren el 1694 responien a un primer projecte destinat a substituir el sepulcre gòtic per un de fusta més proper al gust de l'època, projecte que l'any 1698 s'abandonà en optar-se per construir l'urna d'argent que coneixem. La participació de Pau Costa en el primer projecte es dedueix de documents posteriors.

67. ABEV, ACV, *Llibre de entrada y exida de la obra de la seu de Vich, 1674-1701* (ACV 3/25), *Compte del crèdit y dèbit dels canonges Joseph Grañó...*, s. f. Tots els pagaments esmentats en el paràgraf figuren en el mateix llibre.

nat». Tanmateix, Pau Costa no treballava al ritme que hauria desitjat el daurador i a la fi d'octubre del mateix any 1696 aquest exposà als canonges que no podia avançar la feina per manca de peces acabades, qüestió que els tornà a plantejar el maig de l'any 1697.<sup>68</sup> Finalment, els canonges prometeren exigir a Pau Costa el lliurament de les peces en uns terminis raonables, però tal vegada el seu interès pel túmul de fusta ja començava a minvar, atès que reunits en capítol el 7 de març de 1698 decidiren suspendre l'obra i iniciar les gestions que havien de culminar en la construcció de l'urna d'argent que encara avui podem contemplar.<sup>69</sup>

En aquelles dates, l'argenter Josep Ros fabricava a Barcelona una llàntia d'argent destinada a la capella, obra de la qual tenia cura el canonge Miquel Barnils.<sup>70</sup> Si bé Pau Costa no participà directament en el treball, la correspondència que mantingueren el canonge i l'argenter l'any 1699 ens permet saber que fou l'escultor qui decidí que la llàntia fos com una que el mateix Josep Ros havia fet temps enrere per a la capella de la Misericòrdia del convent de Santa Caterina de Barcelona, «la qual aparegué al señor Pau Costa, escultor, que de aquella mida estaria proporsionada a la intensió tenian de gastar».<sup>71</sup> El model l'escollí Pau Costa en el curs d'algun dels viatges que, potser per raó de la seva participació en les obres de fortificació de la capital del Principat, féu a la ciutat en els darrers anys del segle XVII, en un altre dels quals, per encàrrec del canonge Barnils, s'entrevistà novament amb l'argenter per fer-li a mans part del cost de la llàntia. L'esmentada correspondència té el doble interès de posar de manifest la confiança que el canonge Barnils tenia en el criteri de Pau Costa i de donar-nos a conèixer el que podria ser el primer contacte de l'escultor amb el pintor Joan Gallart, una de les figures del panorama artístic català de l'època més revalorades en els darrers temps.<sup>72</sup> Sabem que Joan Gallart, llavors potser ocupat en algun encàrrec del canonge, transmetia les instruccions d'aquest a l'argenter i que, junt amb Pau Costa, fou qui ajustà el preu final de la llàntia amb Josep Ros, el qual afirmà haver-lo rebaixat «per ser cosa [la llàntia] recomenada per estos señors». Cal preguntar-se si la relació que l'escultor mantingué amb Joan Gallart —almenys des del 1699 i després durant més de deu anys— tingué alguna incidència en la modernització dels esquemes que Pau Costa seguia per a la composició dels seus retaules o si, més probablement, contribuï a la renovació de les fonts gràfiques del mestre vigatà en facilitar-li l'accés a un repertori de gravats que abans desconeixia.

Quan el mes de març de 1698 els canonges decidiren no prosseguir l'obra del túmul de fusta i optaren per fer una urna d'argent, Pau Costa s'oferí a quedar-se

68. ABEV, ACV, *Llibre XII del secretari, 1695-1701* (ACV 57/66), f. 48v: 31 d'octubre de 1696, i f. 69v-70v: 2 de maig de 1697.

69. ABEV, ACV, *Llibre XII del secretari, 1695-1701* (ACV 57/66), f. 107v.

70. ABEV, ACV, *Llibre XII del secretari, 1695-1701* (ACV 57/66), f. 141v: 18 de novembre de 1698.

71. ABEV, ACV, *Fàbrica de Sant Bernat Calbó, Vària, s. XVIII-XIX* (ACV 36/30), full solt amb dates del 15 de gener, 18 de febrer i 4 de març de 1699.

72. MIRALPEIX, Francesc. «Joan Gallart (c. 1670-1714) en el context de la pintura catalana de la fi del segle XVII i dels primers anys del segle XVIII. Noves atribucions». A: *L'Època del Barroc i els Bonifàs: actes de les Jornades d'Història de l'Art a Catalunya. Valls, 1, 2 i 3 de juny de 2006*. Barcelona: Universitat de Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat de Girona, 2007, p. 209-232; *Memòria del Barroc, Tresors de la Catedral i del Museu Diocesà de Barcelona*. Barcelona: Catedral de Barcelona, Museu Diocesà de Barcelona, 2008, p. 23-26 i 66-71.

les peces que ja havia treballat i deduir el seu cost del preu del retaule dedicat a sant Benet que el capítol tenia previst bastir a la capella contigua a la de Sant Bernat Calbó, si, com esperava, era ell l'escollit per fer-se càrrec de la feina.<sup>73</sup> Els canonges acceptaren la proposta i el mes de juny Pau Costa els presentà una traça en la qual plantejava la construcció d'un retaule valorat en 900 lliures i d'uns escons que costarien unes altres 200 lliures.<sup>74</sup> Les negociacions foren llargues i possiblement comportaren la simplificació del projecte, que en la seva versió final —segons l'opinió de diferents mestres barcelonins consultats per l'ardiaca Jaume de Cortada— podia executar-se per 400 lliures més el cost de dues pintures integrades en el conjunt.<sup>75</sup> Aprovada la darrera traça i el cost de l'obra, el 5 de juliol de 1699 l'ardiaca presentà al capítol «una nova idea del retaule de Sant Benet, la qual està molt més garbosa que la altra» i que, malgrat tenir un cost de realització superior a l'aprovat, fou la que finalment es decidí portar a terme.<sup>76</sup> No es pot descartar que aquesta nova traça també hagués estat ideada per Pau Costa, si bé la precipitació amb què fou presentada al capítol i el fet que això ho fes l'ardiaca Cortada —el gestor dels interessos del capítol a Barcelona i la persona que havia demanat l'opinió dels escultors de la ciutat sobre l'obra en projecte— fa pensar que era d'un altre escultor, potser barceloní. No obstant el canvi de traça acordat a última hora, en el contracte que el capítol i Pau Costa signaren el 7 de juliol es pot llegir que l'escultor havia de fer el retaule «segons la trassa o modello per ell, dit Pau Costa, a dit Il·lustre Capítol entregada»,<sup>77</sup> anotació que, si es confirma la hipòtesi que hem exposat, seria un indicatiu de l'ús, en la redacció dels contractes, de fórmules tipificades que en alguns casos emmascararien la veritable autoria de la idea d'una obra.

El cost de la construcció del retaule de Sant Benet d'acord amb la traça presentada per l'ardiaca Jaume de Cortada es fixà en 550 lliures, de les quals el mateix dia que fou estès el contracte Pau Costa signà àpoca del primer termini, estipulat en 201 lliures i 10 sous. D'aquesta quantitat, l'escultor en rebé 100 lliures en efectiu i, en compensació de les 101 lliures i 10 sous restants, els canonges li retornaren les peces que havia treballat per al túmul de Sant Bernat Calbó, tal com el mestre havia acceptat des de l'inici de les negociacions.<sup>78</sup> El 3 de juny de 1700, Pau Costa signà àpoca de les 175 lliures corresponents al segon termini<sup>79</sup> i, més endavant, ingressà el tercer termini en diferents pagaments, el darrer, de 20 lliures i 2 sous, el 6 de novembre del mateix any.<sup>80</sup> Altrament, el 16 de desembre, els

73. ABEV, ACV, *Llibre XII del secretari, 1695-1701* (ACV 57/66), f. 107v: 7 de març de 1698.

74. ABEV, ACV, *Llibre XII del secretari, 1695-1701* (ACV 57/66), f. 120v: 20 de juny de 1698.

75. ABEV, ACV, *Llibre XII del secretari, 1695-1701* (ACV 57/66), f. 185v: 3 de juliol de 1699.

76. ABEV, ACV, *Llibre XII del secretari, 1695-1701* (ACV 57/66), f. 186v: 5 de juliol de 1699.

77. L'autoria del retaule fou donada a conèixer per GUDIOL, Joseph. *Nocions de Arqueología Sagrada Catalana*. Vich: Imp. de la Viuda de R. Anglada, 1902, p. 584, i comentada posteriorment per diversos autors. El contracte fou publicat per PÉREZ, *Escultura barroca...*, op. cit., p. 123 i 550-551, doc. 222.

78. PÉREZ, *Escultura barroca...*, op. cit., p. 552, doc. 223. L'autora eludeix comentar l'aportació de les peces del túmul per completar el pagament del primer termini del preu del retaule. La cessió de les peces a l'administració de Sant Benet amb aquest fi es reflecteix en els comptes de l'administració de Sant Bernat Calbó com un ingrés (ABEV, ACV, *Llibre de entrada y exida del diner del calaix de la administració de la fàbrica de Sant Bernat Calvó, 1674-1815*, ACV 36/13, f. 6r: 7 de juliol de 1699).

79. PÉREZ, *Escultura barroca...*, op. cit., p. 552, doc. 224.

80. ABEV, ACV, *Fàbrica de Sant Bernat Calbó, Vària, s. XVIII-XIX* (ACV 36/30), full solt.

canonges li pagaren 19 lliures i 17 sous pels treballs d'escultura que havia fet en els escons de la capella,<sup>81</sup> no inclosos en el contracte del retaule i construïts per Eudald Galtaires d'acord amb un projecte més senzill que el presentat inicialment per l'escultor.<sup>82</sup>

### Pau Costa, oficial fuster del capítol de la catedral de Vic (1696-1699)

La integració dels fusters i escultors vigatans en una sola confraria permeté a Pau Costa, tot i dedicar-se preferentment a l'escultura, obtenir el càrrec d'oficial fuster de la catedral, que els canonges li concediren el 23 de març de 1696.<sup>83</sup> Aquest càrrec suposà per al mestre la percepció d'uns honoraris de 7 lliures i 15 sous anyals per la seva disponibilitat a l'hora de realitzar els petits treballs que sorgien en el dia a dia del temple; un ingrés de 6 lliures, també anyal, per muntar i desmuntar el monument de Setmana Santa, i un altre de 8 sous, igualment anyal, per fer les mateixes operacions amb la llitera on es col·locava la imatge de la Verge morta la festivitat de l'Assumpció. A més, el càrrec el situà en una posició d'avantatge respecte de qualsevol altre mestre de l'ofici per accedir a algunes de les obres que el capítol hagué d'afrontar en aquell temps. Tanmateix, ni les feines inherents al càrrec d'oficial fuster ni les que els canonges li encarregaren esporàdicament no arribaren mai a interferir en l'activitat habitual de Pau Costa, que sovint delegà en el fuster Francesc Duran per realitzar els treballs més rutinaris. Finalment, el 13 de març de 1699, quan encara no feia tres anys que havia obtingut el càrrec, l'escultor presentà al capítol la seva renúncia voluntària, que tot seguit li fou acceptada.<sup>84</sup>

Del 1696 al 1699, Pau Costa cobrà personalment els honoraris d'oficial fuster corresponents als tres anys d'activitat,<sup>85</sup> com també per la tasca de muntar i desmuntar el monument de Setmana Santa<sup>86</sup> i la llitera de la Verge<sup>87</sup> els anys 1696 i 1698, mentre que els pagaments per fer aquestes dues feines l'any 1697 els rebé Francesc Duran.<sup>88</sup> Poc després d'haver estat designat per al càrrec, Pau Costa s'ocupà de la reparació de la teulada de la cúria episcopal i de la construcció i reparació d'alguns mobles, treballs pels quals cobrà 10 lliures, 15 sous i 9 diners

81. ABEV, ACV, *Fàbrica de Sant Bernat Calbó, Vària, s. XVIII-XIX* (ACV 36/30), full solt.

82. ABEV, ACV, *Llibre de entrada y exida de la obra de la seu de Vich, 1674-1701* (ACV 3/25), s. f.: desembre de 1700, 8 de gener de 1701 i 15 de gener de 1702.

83. ABEV, ACV, *Llibre XII del secretari, 1695-1701* (ACV 57/66), f. 20r.

84. ABEV, ACV, *Llibre XII del secretari, 1695-1701* (ACV 57/66), f. 162r.

85. ABEV, ACV, *Llibre de entrada y exida de la obra de la seu de Vich, 1674-1701* (ACV 3/25), s. f.: 23 d'agost de 1698.

86. ABEV, ACV, *Llibre de entrada y exida de la obra de la seu de Vich, 1674-1701* (ACV 3/25), s. f.: 31 de juliol de 1696 i 10 de febrer de 1699.

87. ABEV, ACV, *Llibre d'entrades i eixides de la tresoreria i administracions annexes, 1696-1698* (ACV 34/53), f. 103r: 15 d'agost de 1696, i *Llibre d'entrades i eixides...*, 1698-1700 (ACV 34/54), f. 103r: 15 d'agost de 1698. En aquests llibres hi figuren uns altres dos pagaments a Pau Costa per treballs no especificats: 5 lliures l'11 d'agost de 1696 (ACV 34/53, f. 103r) i 4 lliures el 4 de març de 1699 (ACV 34/54, f. 104v).

88. ABEV, ACV, *Llibre de entrada y exida de la obra de la seu de Vich, 1674-1701* (ACV 3/25), s. f.: 14 d'abril de 1697, i *Llibre d'entrades i eixides de la tresoreria i administracions annexes, 1696-1698* (ACV 34/53), f. 106r: 15 d'agost de 1697.

el dia 1 d'abril de 1696.<sup>89</sup> El mateix any rebé l'encàrrec de fer uns confessoriaris per a la capella de Sant Bernat Calbó, que executà Francesc Duran per ordre de l'escultor, i l'any 1697 tingué cura de la construcció d'un escó per a la capella del Corpus Christi, que també obrà Francesc Duran. Per la fabricació dels confessoriaris, el fuster —amb el consentiment de Pau Costa— rebé 11 lliures el dia 1 de setembre de 1696 i 20 lliures i 4 sous el 23 de gener de l'any següent,<sup>90</sup> i per la construcció de l'escó, 8 lliures i 10 sous el 25 de maig de 1697.<sup>91</sup>

Entre totes les feines que Pau Costa s'encarregà de fer a la catedral en compliment de les seves obligacions com a oficial fuster, les que tingueren una retribució més alta foren les que portà a terme vers l'any 1698 a la capella de Sant Bernat Calbó i a la sagristia annexa. En una nota escrita pel mateix escultor el mes de desembre d'aquell any hi figuren detallats minuciosament tots els treballs realitzats, alguns d'insignificants, com «adobar la cortina a la capella» (2 sous) o «fer un llistó sobre la caixa del sant» (2 sous), i altres de més envergadura, com fer «dos capellas per tenir las verònica» (15 lliures i 10 sous) o «fer lo ermari de sobra la agüera de la sacristia» (20 lliures i 4 sous).<sup>92</sup> L'import total de la nota pujava 58 lliures, 14 sous i 9 diners, quantitat que Pau Costa accedí a rebaixar a 50 lliures que li foren pagades el 23 de desembre de l'esmentat any 1698,<sup>93</sup> després que els canonges hi hagueren donat el vistiplau.<sup>94</sup> El 10 de febrer de l'any següent, l'escultor rebé 27 lliures i 10 sous per unes feines efectuades a la catedral antiga de les quals ignorem el detall i l'agost de 1700, quan ja havia renunciat al càrrec d'oficial fuster del capítol, els canonges li pagaren 15 sous per uns adobs que havia fet temps enrere a l'estudi de cant.<sup>95</sup>

### Altres activitats del taller vigatà de Pau Costa entre els anys 1698 i 1703

Els primers mesos de l'any 1698, després que l'exèrcit francès hagué evacuat Catalunya tal com es preveia a la pau signada a Rijswijk el 20 de setembre de 1697, Pau Costa es desplaçà a Girona per acabar el retaule de les Onze Mil Verges, que, com hem vist, el bisbe Miquel Pontic li havia encarregat l'any 1692 per a l'església del convent franciscà d'aquella ciutat. Enllestit el retaule, el mestre retornà a Vic el mateix any 1698, on seguí ocupant-se dels treballs de fusteria que calia fer a la catedral i de les obres d'escultura que llavors estaven en procés d'elaboració en el seu taller. Al mateix temps prosseguí les infructuoses negociacions amb el rector i els consellers de Prats de Lluçanès per fer-se càrrec de la construcció del retaule

89. ABEV, ACV, *Comptes, Primera sèrie, 1700-1800* (ACV 16/2), full solt.

90. ABEV, ACV, *Llibre de entrada y exida de la obra de la seu de Vich, 1674-1701* (ACV 3/25), *Compte del crèdit y dèbit dels canonges Joseph Grañó...*, s. f. Dues quantitats que s'havien de donar a l'esposa de Pau Costa el 4 i el 14 de febrer de 1697 (5 lliures i 10 sous, i 10 lliures), però que rebé Francesc Duran, és possible que també fossin en pagament dels confessoriaris.

91. ABEV, ACV, *Llibre de entrada y exida de la obra de la seu de Vich, 1674-1701* (ACV 3/25), s. f.

92. ABEV, ACV, *Llibre de entrada y exida de la obra de la seu de Vich, 1674-1701* (ACV 3/25), *Compte del crèdit y dèbit dels canonges Joseph Grañó...*, full solt.

93. ABEV, ACV, *Llibre de entrada y exida de la obra de la seu de Vich, 1674-1701* (ACV 3/25), s. f.

94. ABEV, ACV, *Llibre XII del secretari, 1695-1701* (ACV 57/166), f. 147r.

95. ABEV, ACV, *Llibre de entrada y exida de la obra de la seu de Vich, 1674-1701* (ACV 3/25), s. f.



Retaule de Sant Ignasi de Loiola i de Sant Francesc Xavier en el seu emplaçament original a l'església de Sant Just, de Vic (fotografia: Fundació Institut Amatller d'Art Hispànic, Arxiu Mas).

major de l'església de la vila, obra que s'havia convertit en un objectiu prioritari pels pradencs des que el Principat havia recuperat la tranquil·litat.

Sabem que un dels treballs que Pau Costa tenia en curs l'any 1698 era un retaule dedicat a sant Francesc Xavier destinat a l'església vigatana de Sant Just,<sup>96</sup> cedida als jesuïtes el 1621 i ampliada per la Companyia posteriorment.<sup>97</sup> La documentació relativa a aquest retaule que coneixem és poc explícita respecte a l'obra i només fa referència al pagament a l'escultor de part d'un deute de 40 lliures «*por el retablo de San Xavier*». Una quantitat tan exigua és improbable que fos el cost total de la feina i els materials necessaris per bastir un retaule, per petit que fos, cosa que fa pensar que els clergues comptaren amb el suport econòmic d'algun devot i es limitaren a complementar l'aportació d'aquest amb les esmentades 40 lliures. Si fos certa la hipòtesi, el donador podria haver estat Josep Granyó, «*canónigo que fue del Muy Ilustre Cavildo de Vique y recibido en la Compañía*», el qual «*adornó la iglesia, hizo los retablos [y] alargola, añadiéndole dos capillas*».<sup>98</sup> Si, com suposem, les 40 lliures que els jesuïtes havien de pagar a Pau Costa només eren part del preu de l'obra, «*el retablo de San Xavier*» podria ser el que, presidit per un quadre en el qual es pot veure sant Francesc Xavier al costat de sant Ignasi de Loiola, avui es troba en el braç esquerre del creuer de l'església dels Dolors, on fou traslladat des de l'església de Sant Just. Cal dir que, si bé aquest retaule presenta diversos elements decoratius que recorden els emprats a Sant Julià de Vilatorrada per Pau Costa i una composició semblant a la d'alguns retaules construïts per aquest pocs anys després, les imatges de sant Lluís Gonzaga i sant Estanislau de Kostka que flanquegen el quadre central són impròpies del mestre i, fins i tot, del seu taller, tal vegada per haver estat incorporades al conjunt en substitució d'altres des quan els dos joves jesuïtes foren canonitzats l'any 1726. En canvi, els àngels que figuren a la predel·la i al cos central tenen la mateixa disposició i funció que els situats en dos retaules atribuïts al taller de Pau Costa que, com veurem més endavant, s'alçaven en el creuer de l'església del convent de Santa Teresa, també de Vic, i possiblement foren tallats pel mateix col·laborador del mestre que tallà els àngels d'un d'ells.

En el transcurs de l'any 1698, o potser abans, l'escultor deixà enllestit el retaule major de l'església parroquial de Sant Andreu de la Vola (avui en el municipi de Sant Pere de Torelló), per la construcció del qual els obrers de la parròquia li havien promès pagar 160 lliures. A l'inici del 1699, quan Agustí Basil ja havia daurat el retaule, el robatori dels diners dipositats a la rectoria per satisfer a ambdós ar-

96. Archivo Histórico Nacional, Madrid (AHN), Sección Clero, Jesuitas, Fondo del Colegio de la Concepción de Nuestra Señora de Vich, *Libro de recibo y gasto del Colegio de Vique, 1675-1724* (reg. 278), f. 193r: març de 1698 (pagament de 22 lliures «*al escultor a buena cuenta de 40 libras que se le devían por el retablo de San Xavier*»), f. 198r: maig de 1699 (pagament d'11 lliures «*a Pablo Costa, escultor, por parte de 18 libras de resta de lo que se le devía por el retablo de Sant Xavier*»), i f. 199r: agost de 1699 (pagament d'1 lliura i 10 sous «*al escultor Costa a buena cuenta de lo que se le devía de parte de el retablo de Sant Xavier*»).

97. JUNYENT, Eduard. *La ciutat de Vic i la seva història*. Barcelona: Documents de Cultura Curial, 1976, p. 231.

98. AHN, Sección Clero, Jesuitas, Fondo del Colegio de la Concepción de Nuestra Señora de Vich, *Historia anua del Colegio de la Compañía de Jesús de Vique, año 1757 [1624-1765]* (reg. 223): notícia de 1724, any de la defunció del canonge Josep Granyó.

tífexs i la manca d'altres recursos propis obligaren els obrers a cercar en administracions parroquials alienes a l'obra la quantitat que necessitaven, i aconseguiren que la confraria del Roser els deixés 100 lliures.<sup>99</sup> Amb aquesta suma, el 23 de febrer pagaren a Pau Costa part del preu convingut,<sup>100</sup> tot posposant a una data que ignorem el lliurament de la resta. No coneixem cap testimoni gràfic d'aquest retaule, com tampoc del que l'escultor construï per a la capella del Sant Crist de l'església parroquial de Santa Maria de Seva d'acord amb un contracte signat el 3 de maig de 1699, en el qual s'estipulà que l'obra havia d'incloure «una imatge de Sant Francisco agegada a la cova sobra la primera grada».<sup>101</sup> El mateix dia de la formalització del contracte Pau Costa rebé 88 lliures a compte de les 275 lliures en què s'havia ajustat el preu del retaule i el 21 d'agost de 1700, enllestida ja la feina, signà àpoca de les 187 lliures restants.<sup>102</sup> A més del retaule del Sant Crist, amb el sant jesuïta jacent, l'escultor es comprometé a tallar, sense incrementar el preu pactat, una imatge de sant Isidre no destinada al retaule, un complement de l'encàrrec principal que, amb les lògiques variants, es troba sovint en contractes signats per diversos escultors i que es pot interpretar com una concessió feta per aquests en el curs de les negociacions encaminades a fixar el preu d'una obra. Per aquelles dates, Pau Costa tallà una altra imatge de l'esmentat sant —aquesta amb el corresponent baiard per portar-la en processó— per encàrrec dels devots del patró dels pagesos de la parròquia de Sant Feliu de Torelló, els quals el 24 de maig de 1699 pagaren a l'escultor 60 lliures i 10 sous pel seu treball.<sup>103</sup>

El mes de maig de 1700, Pau Costa es desplaçà a Mataró per visurar el retaule que Joan Vila havia construït a l'ermita de Sant Simó, llavors situada als afores de la població.<sup>104</sup> El mestre fou cridat per Joan Vila per defensar els seus interessos probablement per raó de l'amistat que unia els dos escultors des que havien treballat junts a l'església mercedària de Vic l'any 1690, mentre que els administradors de l'ermita dipositaren la seva confiança en el barceloní Llàtzer Tramulles. Les conclusions que Costa i Tramulles exposaren davant d'un notari local el dia 15 foren, amb alguna excepció, favorables a Joan Vila, cosa que no sembla que posés fi a les diferències que presumiblement enfrontaven l'autor del retaule i els administradors.<sup>105</sup> L'estada de Pau Costa a Mataró només interrompé breument l'activitat habitual de l'escultor a Vic, on, entre altres feines, donà un darrer cop de mà al retaule de Sant Libori que l'any 1688 havia quedat inacabat a l'església de la

99. ABEV, ACF, not. Domènec Solermoner, *Manual, 1699* (ACF 3.051), f. 84r-86v: 8 de febrer de 1699.

100. PÉREZ, *Escultura barroca...*, op. cit., p. 123 i 548, doc. 218.

101. MARTINELL, op. cit., p. 143; PÉREZ, *Escultura barroca...*, op. cit., p. 122-123 i 548-549, doc. 219.

102. PÉREZ, *Escultura barroca...*, op. cit., p. 122-123 i 549-550, docs. 220 i 221.

103. Arxiu Parroquial de Sant Feliu de Torelló (APSFT), Administració parroquial, *Llibre de diferents administracions* (reg. 148), Administració de Sant Isidre, f. 21v.

104. COLOMER, Josep. «L'ermita de Sant Simó de Mataró, Recull de dades històriques (III), Des de 1691 a 1700». Mataró: *X Sessió d'Estudis Mataronins, Comunicacions presentades*, 1994, p. 127-136.

105. Arxiu Diocesà de Barcelona, Expedients i informacions, s. XVIII, núm. 74: juny de 1701, *Procedimenta facta instante Ioanne Vila, sculptore villae Mataro, pro emparandam quibusdam imaginibus et aliis ornamentis capellae Sancti Simoni dictae villae*.

Pietat, treball pel qual rebé 68 lliures i 15 sous el 25 de juliol de 1700.<sup>106</sup> Uns mesos després, els canonges de la catedral proposaren a Pau Costa la construcció d'un petit retaule per a la capella que abans del 1687 havia bastit Pere Cases en el mas Roure,<sup>107</sup> una propietat del capítol situada a Santa Eugènia de Berga. El 28 de gener de 1701, l'escultor presentà als canonges una traça que fou rebutjada per l'excessiu cost d'execució que comportava i, poc després, els mostrà una segona traça, amb una versió simplificada del retaule i un cost previst de 66 lliures, que fou aprovada el 4 de febrer del mateix any.<sup>108</sup> L'obra ja era instal·lada a la capella a la fi del mes de juny, quan Pau Costa rebé dels canonges administradors del mas 90 lliures i 15 sous, una quantitat superior a la convinguda potser perquè l'escultor s'havia ocupat de l'adquisició de «tres quadros ovats y una efigie del Sant Christo», probablement integrats en el conjunt.<sup>109</sup> El retaule obrat per Pau Costa romangué en el mas fins a l'any 1795, quan, renovada la capella, es traslladà a l'església parroquial de Santa Eugènia de Berga,<sup>110</sup> on posteriorment fou destruït.

A l'inici del segle XVIII, sembla que els compromisos de Pau Costa a Vic el tingueren tan ocupat que fins i tot li impediren desplaçar-se a Franciac (avui en el municipi de Caldes de Malavella) per signar amb el rector i els obrers de l'església parroquial de Sant Mateu el contracte mitjançant el qual s'obligà a construir el retaule major del temple. Per complir amb aquest tràmit atorgà poders a Francesc Parer,<sup>111</sup> un acomodat botiguer vigatà establert a Girona que, ultra actuar en representació de l'escultor, es presentà com a fiador seu. En el contracte, signat davant d'un notari gironí el 14 de juny de 1701,<sup>112</sup> s'estipulà que Pau Costa cobraria per la seva feina 600 lliures i que els comitents s'ocuparien de «fer anar a cercar lo dit retaula en dita ciutat de Vich, ahont se fabrica». El mateix dia de la signatura del contracte, Francesc Parer cobrà 200 lliures en concepte de primer termini del preu establert; el 5 de maig de 1702, Pau Costa signà àpoca a Vic de les 200 lliures del segon termini,<sup>113</sup> i el 26 de desembre de 1702, aquesta vegada a Girona, l'escultor rebé 150 lliures a compte del tercer termini,<sup>114</sup> que ignorem quan li fou acabat de pagar. També en els primers anys del segle, Pau Costa construï el retaule de Sant Isidre de l'església parroquial de Sant Pere de Sora, pel qual cobrà 200 lliures el 26 d'agost de 1701,<sup>115</sup> i, tot seguit, el retaule de la confraria de Nostra Senyora de les Dones de l'església parroquial de Sant Genís de Taradell, que les administradores de la confraria i els obrers de la parròquia li encarregaren formalment

106. ABEV, ACF, Confraries devocionals, *Llibre de la Confraria de Sant Libori fundada en l'església de la Pietat, 1688-1909* (ACF CONFR/127), f. 96r.

107. ABEV, ACV, Mas Roure, *Llibre de la administració del mas Roure* (ACV 30/28) i *Comptes, 1600-1900* (ACV 30/32): diverses anotacions.

108. ABEV, ACV, *Llibre XII del secretari, 1695-1701* (ACV 57/66), f. 262r i 263r.

109. ABEV, ACV, Mas Roure, *Llibre de la administració del mas Roure* (ACV 30/28), f. 99v: 28 de juny de 1701.

110. ABEV, ACV, *Llibre XXI del secretari, 1793-1805* (ACV 57/75), f. 127v: 9 d'octubre de 1795.

111. PÉREZ, *Escultura barroca...*, *op. cit.*, p. 124.

112. AHG, Notarials, Girona-7, not. Juan Andreu, *Manual, 1701* (reg. 425).

113. PÉREZ, *Escultura barroca...*, *op. cit.*, p. 123 i 579, doc. 262.

114. AHG, Notarials, Girona-10, not. Francesc Garriga, *Manual, 1702-1703* (reg. 570).

115. JUNYENT, Eduard. «L'escultor vigatà Pau Costa». *Vich* [Vic], 1972, s. p. La notícia prové d'un document que es pot consultar a: ABEV, Parroquials, Sora, *Comptes i factures, s. XVIII-XIX*, doc. 90.

el 18 de desembre de 1701.<sup>116</sup> No disposem de testimonis gràfics de cap dels tres retaules que acabem d'esmentar ni tampoc de la descripció dels dos primers, en canvi sabem que el retaule de Nostra Senyora de les Dones, a més de la imatge titular, tenia «vuyt històries de Nostra Senyora fetes de relleu conforme estan fetes en lo altar major de Sant Genís de dita iglésia de Taradell».<sup>117</sup> Igual com havia fet amb el retaule de Franciac, Pau Costa construï el de Nostra Senyora de les Dones en el seu taller del carrer de Sant Sadurní i els administradors de l'obra l'hagueren d'anar a cercar «a la ciutat de Vich, en casa de dit Costa». L'escultor es féu càrrec de comprar la fusta necessària,<sup>118</sup> i pel seu treball i els materials emprats cobrà 250 lliures, de les quals li pagaren 82 lliures i 10 sous el mateix dia 18 de desembre de 1701 i les restants 167 lliures i 10 sous entre aquest dia i el 26 de novembre de 1702.<sup>119</sup>

En una data difícil de precisar —compresa entre els anys 1701 i 1703—, Pau Costa s'ocupà de la construcció d'un retaule dedicat a la Immaculada Concepció, sant Francesc Xavier i santa Teresa destinat a una capella del santuari berguedà de la Mare de Déu de Queralt. Tot i que les notícies que tenim sobre aquesta obra són confuses, consta que una part molt important l'executà Pere Casassas, que, com hem vist, formava part del taller de Pau Costa.<sup>120</sup> És possible que el mestre, potser obligat contractualment a fer el retaule a Berga, per no allunyar-se massa temps de Vic desplaçés el fadrí a la vila i ell només hi acudís ocasionalment per supervisar l'obra, que l'any 1703 ja havia quedat totalment enllestida.<sup>121</sup> També entre el 1701 i el 1703, Pau Costa fabricà un confessionari per a la catedral de Vic i tallà el model de fusta d'una imatge de sant Agustí que l'argenter Joan Matons havia de fer de plata per a la col·legiata de Santa Maria de Manresa, dos treballs menors que l'escultor realitzà per ordre del bisbe vigatà Antoni Pasqual en pagament de la quantitat que li devia des de l'any 1698 per raó de la compra de la «casa petita d'en Trasserra», que estava sota el domini alodial del bisbe.<sup>122</sup> En el mateix període, els canonges de la catedral de Girona, amb la voluntat d'impulsar la decoració escultòrica de la part baixa de la façana del temple, el 29 de juliol de 1701 es plantejaren la possibilitat d'encomanar una figura de pedra a un escultor vigatà el nom del qual no quedà registrat en les actes del capítol i que tal vegada era Pau Costa, si bé la manca de notícies sobre l'evolució del projecte no permet confirmar ni descartar la hipòtesi.<sup>123</sup>

116. PÉREZ, *Escultura barroca...*, *op. cit.*, p. 123 i 553-554, docs. 226 (contracte) i 226bis (primer pagament).

117. La menció del model que Pau Costa havia de seguir sembla que suggerí a Eduard Junyent que l'escultor també havia estat l'autor del retaule major (JUNYENT, «L'escultor vigatà...», *op. cit.*).

118. ABEV, ANV, Taradell, not. Jaume Molist, *Manual, 1695-1702* (ANV 515), f. 396v: 18 de desembre de 1701. Pau Costa pagà per la fusta 60 lliures.

119. ABEV, ANV, Taradell, *Manual de escripturas rebudas en poder dels reverents doctors Agustí Vinader, rector, y Francisco Bofill, vicari [...] de 1680 a 1720 inclusive* (ANV 160), f. 313r i 314.

120. DORICO, «L'escultor Pau Costa a Berga...», *op. cit.*

121. PÉREZ, *Escultura barroca...*, *op. cit.*, p. 123 i 605, doc. 292.

122. DORICO, Carles. «Col·laboració entre escultors i argenters en l'orfebreria catalana de l'època del Barroc». *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* [Barcelona], XXV (2007), p. 311-349.

123. Arxiu Capitular de Girona (ACG), *Resolucions capitulars, 1701-1703* (v. 43), f. 31r.



L'any 1702, l'admiració que despertava el retaule de les Onze Mil Verges obrat temps enrere per Pau Costa a l'església del convent franciscà de Girona potser fou el motiu que portà a cridar novament l'escultor a la ciutat per encarregar-li el retaule de la capella que la confraria de Nostra Senyora de Loreto tenia a l'àmbit de la mateixa església. En el contracte signat el 22 d'octubre d'aquell any s'estipulà que Pau Costa hauria de prendre com a model l'esmentat retaule de les Onze Mil Verges i que «per las mans y fusta de dit retaula y treballs de assentar aquell y ports» cobraria 340 lliures.<sup>124</sup> Tot i que no s'indicà el lloc on l'escultor havia de fer el retaule, la inclusió del cost del transport en el preu permet deduir que estava previst treballar-lo a Vic i traslladar-lo després a Girona. Enllestida la feina dins del termini establert, Pau Costa rebé l'import convingut en diferents pagaments, el darrer d'ells el mes de juliol de 1703,<sup>125</sup> quan el retaule ja era col·locat a la capella. Al mateix temps que s'ocupava de l'encàrrec de la confraria gironina, Pau Costa construí el retaule dels Sants Màrtirs de l'església parroquial de Sant Martí de Mura, d'acord amb el contracte signat amb els obrers de la parròquia el 12 de novembre de 1702.<sup>126</sup> A més del retaule, l'escultor es comprometé a fer una figura de sant Marc i les corones de les imatges de la Mare de Déu del Roser i del Nen, tot per 300 lliures, de les quals rebé 80 lliures el mateix dia 12 de novembre de 1702, altres 80 lliures a la fi d'octubre de 1703 i les 140 lliures restants en una data que ignorem. Com sembla que s'havia convertit en habitual en els darrers temps, Pau Costa treballà el retaule en el seu taller del carrer de Sant Sadurní, cosa que obligà els obrers de Mura a «enviar a cercar lo dit retaule y Sant March en la ciutat de Vich».

### Els retaules de l'església del convent de Santa Teresa (vers 1703-1704)

La intensa activitat que l'escultor desenvolupava a l'inici de l'any 1703 es veié incrementada amb l'encàrrec del retaule major que les religioses carmelitanes descalces de Vic volien construir a l'església del seu convent, fundat sota l'advocació de Jesús, Maria, Josep i Teresa, i avui conegut com convent o monestir de Santa Teresa. El 10 de febrer de l'esmentat any 1703, la mare priora i Pau Costa signaren el contracte en el qual s'establiren les condicions que havien de regir l'execució de l'obra i es fixà el preu d'aquesta en 900 lliures, part de les quals —750 lliures— les pagaria el convent en tres terminis i la resta, el prevere Iu Cassanyes; a més, la mare priora es comprometé a donar a l'escultor el retaule vell, excepte l'«obra de pintura o pinzell».<sup>127</sup> El primer termini de 250 lliures que havia de fer efectiu la mare priora el rebé Pau Costa el mateix dia de la signatura del contracte i les 500 lliures restants que corresponia pagar al convent, així com les 150 lliures pro-

124. Arxiu Municipal de Girona, *Manual d'acords, 1702*, f. 488v-489v: *Preu fet per la construcció del retaule de Nostra Senyora de Loreto*. Aquest retaule ja fou atribuït a Pau Costa per GIBERT, *op. cit.*, p. 320.

125. AHG, Notarials, Girona-10, not. Francesc Garriga, *Manual, 1702-1703* (reg. 570): 22 de maig de 1703 i 6 de juliol de 1703.

126. STIJES, X[avier]. *El Barroc del Bages. Noves dades per al seu estudi*. Manresa: Centre Excursionista de la Comarca del Bages, 1997, p. 43-44.

127. PÉREZ, *Escultura barroca...*, *op. cit.*, p. 123, 214-219 i 554-556, doc. 227; PÉREZ, Aurora. «El retaule de Santa Teresa de Vic, obra de Pau Costa». *Ausa [Vic]*, XIII, núm. 121 (1988-1989), p. 133-138.



Retaule major de l'església del convent de Santa Teresa, de Vic (fotografia: Fundació Institut Amatller d'Art Hispànic, Arxiu Mas).



Retaule de Sant Martí, de l'església del convent de Santa Teresa, de Vic (fotografia: Fundació Institut Amatller d'Art Hispànic, Arxiu Mas).

meses per Iu Cassanyes, les hauria d'haver rebut, com a molt tard, el 28 de gener de 1704, data en la qual el retaule havia d'estar enllestit i instal·lat, si bé ignorem si les previsions es compliren.

El retaule major de l'església de Santa Teresa ha estat estudiat per diferents autors i especialment Eduard Junyent i Aurora Pérez l'han analitzat amb profunditat tant des del punt de vista iconogràfic i heràldic com des de l'arquitectònic, escultòric i pictòric.<sup>128</sup> Respecte a aquest últim, Aurora Pérez ha fet notar la semblança de l'*Anunciació* pintada en el manifestador amb la que es pot veure en igual situació en el retaule major de l'església parroquial d'Arenys de Mar, semblança particularment significativa si tenim en compte que l'*Anunciació* d'Arenys de Mar —i per extensió la del retaule vigatà— ha estat recentment atribuïda a Joan Gallart en un estudi de Francesc Miralpeix en el qual l'autor fa una proposta sòlidament raonada de catàleg d'obra del pintor barceloní.<sup>129</sup> La concurrència de Pau Costa i Joan Gallart en la construcció i decoració del retaule vigatà vers el 1703 és una dada més a afegir a la relació que sabem que l'escultor i el pintor ja mantenien l'any 1699 i que prosseguiria en els anys següents, potser amb un intercanvi de coneixements i fonts gràfiques d'una transcendència ara per ara difícil de determinar.

El creuer de l'església del convent de Santa Teresa allotjà, fins a l'any 1936, uns altres dos retaules bastits en la mateixa època que el retaule major, bé que en dates imprecises: el dedicat a sant Martí, situat al fons del braç esquerre, i el dedicat a sant Francesc de Sales, situat al fons del braç dret, ambdós coneguts gràcies a fotografies antigues. Aquests retaules —cada un dels quals presentava dues grans pintures en els espais principals— tenien una estructura gairebé idèntica, cosa que fa palès que es construïren a partir de la mateixa traça, si bé l'escultura del retaule de Sant Francesc de Sales denotava el treball d'una mà més destra que la que esculpí el retaule de Sant Martí. Eduard Junyent, en un temps en què l'autoria del retaule major encara era desconeguda (1966), atribuï els dos retaules del creuer al mateix artífex que obrà el major i Aurora Pérez, quan ja sabia que l'autor del retaule major havia estat Pau Costa (1990), acceptà l'atribució d'Eduard Junyent pel que fa al retaule de Sant Francesc de Sales, però no pel que fa al de Sant Martí.<sup>130</sup> Malgrat les diferències entre les imatges d'un retaule i de l'altre que Aurora Pérez posà de manifest, creiem que és ben probable que tots dos sortissin del taller de Pau Costa, en el qual, a més del mestre, hi treballaven altres escultors amb diferents graus de formació que necessàriament havien de deixar la seva empremta en les obres que es portaven a terme. En el retaule de Sant Martí, les figures que per la seva mida i posició prominent permeten apreciar amb més claredat l'actuació d'un escultor d'habilitat limitada són els dos àngels que flanquegen el quadre del sant titular. Tanmateix, aquests àngels —tret de la posició de les ales— són pràcti-

128. JUNYENT, Eduard. «El retaule major de l'església de Santa Teresa de Vic». *Vich* [Vic], 1966, s. p.; PÉREZ, «El retaule de Santa Teresa...», *op. cit.*; PÉREZ, *Escultura barroca...*, *op. cit.*, p. 214-219; PÉREZ, Aurora. «Influencias italianas en el convento de carmelitas de Vic». A: *El Mediterráneo y el Arte Español, Actas del XI Congreso del CEHA. Valencia, Septiembre 1996*. València: Direcció General de Patrimoni Artístic, Generalitat Valenciana, 1996, p. 499-502.

129. MIRALPEIX, *op. cit.*

130. JUNYENT, «El retaule major...», *op. cit.*; PÉREZ, Aurora. «Una nueva aportación a la obra del escultor Pau Costa». *Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología* [Valladolid], v. 56 (1990), p. 554-561.



Retaula de Sant Francesc de Sales, de l'església del convent de Santa Teresa, de Vic (fotografia: Fons Documental de l'SPAL, Diputació de Barcelona).

cament idèntics als que encara avui podem veure en el retaule presidit per una pintura de sant Ignasi de Loiola i sant Francesc Xavier que, procedent de l'església de Sant Just, actualment es troba a l'església dels Dolors. En referir-nos anteriorment al retaule dedicat als sants jesuïtes, l'hem relacionat amb uns pagaments efectuats a Pau Costa en els anys 1698 i 1699 que fan pensar que l'obra sortí del taller de l'escultor. Si, com hem suposat, el retaule de l'església de Sant Just el construï el taller de Pau Costa, amb una participació directa del mestre d'un abast difícil de determinar, cal igualment suposar que el retaule de Sant Martí de l'església del convent de Santa Teresa també sortí d'aquest taller, amb la necessària reserva respecte a l'autor material de les escultures.

### L'allunyament de Vic (1704-1723)

La importància de les comandes que l'any 1704 començaren a arribar al taller de Pau Costa induïren l'escultor a adoptar un ambiciós sistema de producció que mantindria la resta de la seva vida. Si fins llavors el mestre havia realitzat la majoria de treballs a Vic, a partir d'aquell any, probablement sense suspendre del tot l'activitat del taller del carrer de Sant Sadurní, optà per traslladar part de les seves eines i dels operaris que l'ajudaven a les diferents poblacions on el volum de la feina que hi tenia per fer ho aconsellava i, una vegada establert en un lloc, no només s'ocupà de l'obra que l'hi havia portat, sinó que també donà compliment a altres encàrrecs. La primera població en la qual Pau Costa obrí un taller que restà treball al de Vic fou Olot, on l'escultor acudí per construir el retaule de la capella que la confraria de Nostra Senyora del Roser tenia a l'església parroquial de Sant Esteve i que encara avui podem contemplar. El contracte que signaren l'escultor i els representants de la confraria porta data del 16 de gener de 1704 i en ell s'estipulà que l'obra quedaria enllestida dintre dels tres anys següents.<sup>131</sup>

No sabem amb precisió quan Pau Costa començà a treballar en el taller olotí, tanmateix no hi ha dubte que a mitjan any 1705 ja estava en condicions d'ocupar-se no solament del retaule del Roser, sinó també d'alguna altra obra, atès que el 29 de maig d'aquell any es comprometé a construir un retaule dedicat a sant Joan Baptista i sant Joan Evangelista per a l'església parroquial de Sant Salvador de Bianya, un moble de dimensions reduïdes que els obrers de la parròquia hagueren d'anar a cercar a Olot «a gastos i despesas de la obra».<sup>132</sup> L'execució del retaule dels Sants Joans no entorpí la feina del retaule del Roser, que el mes de setembre de 1707 fou muntat a la capella només amb un petit retard respecte del termini previst. Proper l'acabament del retaule olotí, el 12 de juny de 1707 l'escultor concertà amb els obrers de l'església parroquial de Sant Esteve la construcció d'unes grades, un manifestador i un sagrari petit que s'havien d'incorporar a l'antic re-

131. SOLÀ-MORALES, José M. de. «Obras de los escultores Pablo y Pedro Costa en Olot». *Pyrene [Olot]*, núm. 3, 4 i 5 (1962-1963), p. 1-23.

132. Arxiu del Monestir de Sant Joan de les Abadesses, Notarials, not. Pau Isalguer, *Esborrany, 1705*, full solt: 29 de març de 1705. (Document facilitat per Elisenda Asturiol i Isidre Fernández.) En el contracte es descriuen amb detall les característiques del retaule, que, a més dels dos sants titulars, havia de tenir una imatge de sant Francesc a la cova sobre les grades, una imatge de sant Miquel a l'àtic i dues escenes pintades a cada carrer lateral.



Retaule de Nostra Senyora del Roser, de l'església parroquial d'Olot (fotografia: Fundació Institut Amatller d'Art Hispànic, Arxiu Mas).

taule renaixentista del temple. També el mes de juny de 1707, la congregació dels Dolors de la vila, en la junta celebrada el dia 17, resolgué encarregar a Pau Costa una imatge de Crist mort destinada a formar el grup de la Pietat amb una Verge que la confraria ja posseïa.<sup>133</sup> Tot i el volum de feina que des de l'inici de 1704 tingué ocupat l'escultor a Olot, el 25 de gener de l'esmentat any —nou dies després d'haver signat el contracte del retaule del Roser— Pau Costa, junt amb Josep Pol, concertà la construcció d'un retaule dedicat a sant Isidre per a l'església parroquial de Sant Vicenç de Llavanes, potser amb la intenció de deixar en mans del segon el treball material i limitar-se a supervisar-lo.<sup>134</sup>

A la darrereria de l'any 1705, Pau Costa inicià la construcció del retaule major de l'església parroquial de Sant Martí de Cassà de la Selva d'acord amb les condicions que havia establert verbalment amb els jurats de la vila en una data indeterminada.<sup>135</sup> La importància de la feina l'obligà a residir temporalment a Cassà i a traslladar-hi alguns dels seus operaris —entre ells Agustí Sala i Baltasar Barnada—,<sup>136</sup> com abans havia hagut de traslladar-ne d'altres a Olot, on en aquell temps encara treballaven. L'activitat paral·lela dels dos tallers, ultra la presència de Pau Costa a Vic, es fa palesa en alguns documents del període que tractem, en el qual, en fer referència a l'escultor, el situen a Cassà, a Olot o a Vic amb intervals de temps molt breus.<sup>137</sup> En els tres anys que el taller cassanenc tingué com a principal missió l'obra del retaule major de l'església parroquial, Pau Costa també s'encarregà de la construcció del retaule de la capella de Nostra Senyora de les Sogues de la mateixa església, concertat el 2 de gener de 1707 amb el compromís de tenir-lo acabat el dia de la Mare de Déu de Setembre de 1708.<sup>138</sup> És probable que, ultra ocupar-se d'aquests dos retaules, l'escultor iniciés a Cassà el retaule major de l'església del convent de Santa Clara de Girona, obra que s'obligà a portar a terme el 9 de gener de 1708 i que, malgrat haver-la començat tot seguit, no ultimà fins anys després.<sup>139</sup>

Quan els operaris que Pau Costa havia desplaçat a Olot i a Cassà de la Selva treballaven a ple rendiment, el mestre es comprometé a emprendre dues noves obres de grans dimensions: el retaule major de l'església parroquial de Sant Feliu de Torelló, concertat el 12 d'agost de 1706,<sup>140</sup> i el de l'església parroquial de Santa

133. SOLÁ-MORALES, «Obras de los escultores...», *op. cit.*

134. MAS, Josep. *Notes històriques del bisbat de Barcelona*, f. 146v-147v (manuscrit conservat a l'AHCB, v. XXIII).

135. PÉREZ, *Escultura barroca...*, *op. cit.*, p. 124 i 583-584, doc. 267.

136. Vegeu les notes 53 (Agustí Sala) i 61 (Baltasar Barnada).

137. AHG, Notarials, Cassà de la Selva, not. Domènec Xiberta, *Manual, 1706-1707* (reg. 61), f. 303r-304r: 20 de març de 1707 (resident a Cassà de la Selva); Arxiu Comarcal de la Garrotxa, Notarials, not. Jaume Oliveras I, *Manual, 1707* (reg. 1.008), f. 302r-303r: 19 d'abril de 1707 (resident a Olot); ABEV, ACF, not. Antoni Cors, *Manual, 1707* (ACF 3.032), f. 80r: 4 de maig de 1707 (present a Vic).

138. PÉREZ, *Escultura barroca...*, *op. cit.*, p. 124 i 585-586, doc. 271.

139. BATLLE, Lluís. «El retaule major del monestir de Santa Clara de Girona, obra de Pau Costa». *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses* [Girona], XXIV (1978), p. 19-36.

140. ABEV, ACF, Torelló, not. Francesc Reverter, *Esborrany, 1706* (ACF E 32), f. 313 i següents s. f. Malgrat que aquest document fou estès el 12 d'agost de 1706, en alguns estudis que tracten del retaule es pot llegir que fou contractat el 1705. La confusió té l'origen en una errata tipogràfica comesa en el primer treball que es publicà sobre l'obra (PARASSOLS, Pablo. *San Felio de Torelló, la Virgen de Rocaprebera y San Fortián*. Barcelona: Imprenta de Inglada y Pujadas, 1876, p. 84).





Retaule major de l'església parroquial d'Arenys de Mar (fotografia: Fundació Institut Amatller d'Art Hispànic, Arxiu Mas).

Maria d'Arenys de Mar, concertat només sis dies després,<sup>141</sup> amb l'obligació en ambdós casos de realitzar la feina en la població destinatària de l'obra. La possibilitat d'encarregar-se quasi simultàniament dels dos retaules, quan encara en tenia d'altres pendents d'acabar, mostra la capacitat de Pau Costa no només per dirigir el treball en centres de producció molt distants, sinó també per mobilitzar els oficials i fadrins necessaris per executar satisfactòriament bona part de la feina. Pel que fa al retaule major de Torelló, el mestre comptà amb l'ajut del fuster Genís Montsec, que probablement s'ocupà de construir l'estructura arquitectònica del moble, a més de donar suport a Pau Costa en aspectes administratius i organitzatius.<sup>142</sup> També comptà amb la col·laboració de Miquel Perelló, un conegut escultor mallorquí establert a Barcelona que en aquell temps deixà la capital del Principat i s'instal·là a Torelló, on se'l pot documentar treballant al costat de Pau Costa.<sup>143</sup> Pel que fa al retaule major d'Arenys de Mar, sembla que el mestre encarregà l'estructura arquitectònica al fuster Eudald Galtaires, qui, a més, l'avalà en el contracte del retaule. Part dels treballs d'escultura els confià a Josep Pol, igualment avalador del mestre i documentat a la vila l'any 1709,<sup>144</sup> quan es treballava més activament en l'obra.

El retaule major de Sant Feliu de Torelló es construí segons la traça «que de present se troba posada en execució per lo retaula del altar major de la parroquial i glésia de Cassà de la Selva», tal com consta en el contracte i es pot observar en les fotografies dels dos retaules preses abans que fossin destruïts. En el document, Pau Costa també s'obligà a esculpir tres claus de volta i una imatge de pedra de sant Feliu per a la fornícula de la façana del temple. Els treballs que l'escultor realitzà en aquest temps a l'església parroquial de Torelló, incrementats l'any 1711 amb l'encàrrec de fer quatre plafons historiatos per als murs del presbiteri,<sup>145</sup> es prolongaren fins al 1713,<sup>146</sup> i no es limitaren a les feines esmentades. Els primers mesos del 1706, Pau Costa esculpí la làpida de la sepultura que la vídua de Jacint Parrella havia fet construir per al seu difunt marit en una capella del temple i també elaborà el motlle de les armes d'aquest senyor que s'havien de fondre en bronze per col·locar a la reixa que tancava el presbiteri, treballs que potser executà a Vic i que cobrà el mateix dia de la signatura del contracte del retaule major.<sup>147</sup> Poc després, ja amb part del taller establert a Torelló, l'escultor construí el retaule de Sant Miquel per a una capella l'administració de la qual havia estat cedida a un altre membre de la família Parrella —Fortià Parrella— amb la condició que cos-

141. PONS, *op. cit.*

142. ABEV, ACF, Torelló, not. Francesc Reverter, *Esborrany, 1706* (ACF E 32), f. 313 i següents s. f.: 12 i 13 d'agost de 1706, i *Esborrany, 1707* (ACF E 33), f. 313v-314r: 29 de maig de 1707; APSFT, Documentació notarial, *Manual d'escriptures, 1688-1715* (reg. 202): 10 de març de 1708.

143. SOLÀ, Fortià. *Història de Torelló*. V. II. Barcelona: Gràfiques Marina, S. A., 1948, p. 76 (l'autor esmenta «el Mallorquí»); DORICO, «Algunes precisions sobre l'escultor...», *op. cit.*

144. PÉREZ, *Escultura barroca...*, *op. cit.*, p. 592-594, doc. 277.

145. ABEV, ANV, Torelló, not. Francesc Reverter, *Manual, 1711* (ANV 239), f. 555r-557r: 21 d'octubre de 1711.

146. ABEV, ANV, Torelló, not. Francesc Reverter, *Manual, 1713-1714* (ANV 241), f. 235r-236v (1713): 2 de maig de 1713.

147. ABEV, ANV, not. Josep Comes, *Manual, 1706* (ANV 430), f. 163r-163v i 163v-164r: 12 d'agost de 1706, i ABEV, ANV, Torelló, not. Francesc Reverter, *Inventaris i encants, 1696-1713* (ANV 271): quadern annex a l'inventari dels béns de Jacint Parrella, datat l'11 de juny de 1711.

tegés el retaule,<sup>148</sup> obra que Pau Costa ja havia iniciat l'any 1709 i deixà enllestida abans del 1712.<sup>149</sup> Finalment, en els darrers mesos d'estada a la vila, tallà «quatre àngels de escultura per lo llit de Nostra Senyora» que l'administració de la Verge Assumpta de la parròquia li encarregà l'any 1713.<sup>150</sup>

El retaule major de Santa Maria d'Arenys de Mar havia d'alçar-se sobre el bancal de pedra executat anys enrere per Francesc Santacruz i construir-se d'acord amb «lo modello o trassa de dit retaula fet per dit Pau Costa», a qui, malgrat assignar-se-li l'autoria del model, se li prohibí taxativament «aportar-se'n aquell fora dita present villa». L'escultor es comprometé a tenir acabat el retaule en el termini de vuit anys, però el 14 d'abril de 1709, amb la feina ja molt avançada, l'escultor signà un nou contracte amb els administradors de l'obra en el qual s'obligà a deixar la tasca totalment enllestida el 15 d'agost d'aquell mateix any.<sup>151</sup> Uns mesos abans, Pau Costa havia convingut amb els síndics de l'obra nova de l'església parroquial de Sant Martí de Palafrugell la construcció del retaule major del temple, amb l'obligació de prendre novament com a model el retaule de Cassà de la Selva. El compromís es formalitzà davant de notari el dia 11 de juliol de 1708, però, quan ja s'havia iniciat la feina, els síndics, en conèixer el treball de Pau Costa a Arenys de Mar, es replantejaren l'elecció i el 2 de novembre de 1710 signaren un segon contracte amb l'escultor en el qual s'estipulà que aquest hauria de seguir la traça del retaule de la vila marinera.<sup>152</sup> Tot i que en el document es preveia que l'obra quedaria ultimada en el termini de sis anys, els treballs s'interromperen i repren-gueren diverses vegades, cosa que demorà l'acabament del retaule prop de quinze anys i obligà Pau Costa a desplaçar-se repetidament a Palafrugell.

La dispersió geogràfica de les obres de Pau Costa a partir del 1704 i la quantitat de recursos que calia dedicar-los atesa la seva importància fa difícil pensar que, en els anys posteriors, el taller de Vic pogués mantenir regularment l'activitat productiva, si bé és possible que durant un temps quedessin alguns operaris a la ciutat per posar fi als retaules de l'església del convent de Santa Teresa o per portar a terme alguna altra feina que ara per ara ignorem. Fos com fos, en una data imprecisa de l'any 1708 encara podem documentar un pagament fet a l'escultor per un petit encàrrec que rebé de la confraria vigatana de la Minerva. Es tracta de la talla d'unes cartel·les destinades a adornar el baldaquí de tissú que la confraria féu confeccionar aquell any, treball que reportà a l'escultor el modest ingrés de 5 lliures i 10 sous.<sup>153</sup> Després del 1708, Pau Costa acudí sovint a Vic per raons diverses,

148. APSFT, Documentació notarial, *Manual d'escriptures, 1688-1715* (reg. 202): 13 de desembre de 1702 i 2 de desembre de 1703.

149. PÉREZ, *Escultura barroca...*, op. cit., p. 556-557, doc. 229 (en el document, datat el 30 de maig de 1709, es diu que Pau Costa ha rebut 16 lliures «a bon compte del preu del retaule del senyor doctor Parrella»); AHPB, not. Josep Mas, *Testaments, 1680-1722*, f. 108v-111r: 12 de gener de 1712 (Josep Parrella fa una deixa per celebrar uns oficis cantats a la capella de Sant Miquel, «en la qual dit noble señor don Fortunat de Parrella, mon fill, ha fet construir lo retaula»).

150. SOLÀ, op. cit., V. II, p. 166.

151. BOSCH, Joan. *L'esplendor de Santa Maria d'Arenys de Mar*. Barcelona: Pòrtic, 2004, p. 76-77.

152. PÉREZ, *Escultura barroca...*, op. cit., p. 124, 246-253 i 592-596, docs. 277 i 278; PÉREZ, *L'art religiós a Palafrugell*, op. cit., p. 45-72.

153. ABEV, ACV, *Llibre de la entrada y gasto de la confraria de la Minerva, 1699-1859* (ACV 59/147), Despeses de l'any 1708. (Referència facilitada per Elisenda Asturiol i Isidre Fernández.)



Retaule de Sant Antoni de Pàdua, de l'església del convent de Sant Francesc, de Berga (fotografia: Arxiu Luigi, Berga).



però durant molt de temps els encàrrecs que rebé el mantingueren habitualment lluny de la ciutat. Per aquest motiu llogà les cases del carrer Sant Sadurní on havia residit i treballat més de deu anys al prevere Joan Puig, que sabem que vivia en elles vers el 1715 i que potser les ocupà fins al 1723,<sup>154</sup> any en el qual l'escultor s'instal·là novament a Vic per realitzar la seva última obra a la ciutat que l'havia vist néixer.

Els retaules que Pau Costa tenia en procés d'elaboració a l'església parroquial de Torelló, a la de Palafrugell i a l'església del convent de Santa Clara de Girona el tingueren ocupat durant bona part de la segona dècada del segle XVIII i a ells se sumaren els nous encàrrecs que li sorgiren a la mateixa ciutat de Girona i a Berga. A Girona, l'any 1710 concertà amb el capítol de la seu la construcció del retaule de la Immaculada Concepció, el primer d'una sèrie de retaules que en els anys successius faria per a les capelles de la catedral gironina, entre els quals figuren els dedicats a l'Anunciació, a sant Miquel, a sant Narcís i a sant Rafael,<sup>155</sup> tots acabats abans del 1720 excepte el darrer, que —construït fora de Girona— fou traslladat a la ciutat l'any 1724.<sup>156</sup> A Berga, entre el 1710 i el 1713 executà el retaule de la capella que la confraria de paraires tenia a l'església parroquial de la vila i el del Sant Crist del Castell, destinat al braç dret del creuer de la mateixa església. Igualment a Berga, l'any 1712 començà a treballar en el retaule de la capella de Sant Antoni de Pàdua de l'església del convent franciscà, obra que, després d'un llarg període d'inactivitat que s'estengué del 1714 al 1720, ultimà l'any 1722.<sup>157</sup> A partir del 1715, Pau Costa també s'ocupà durant prop de set anys de la construcció del retaule major de l'església parroquial de Sant Esteve d'en Bas, sembla que ajustant-se a una traça original de l'escultor Josep Cortada.<sup>158</sup>

En moltes de les obres esmentades últimament, al costat de Pau Costa hi treballà el seu fill Pere, que, després d'una llarga estada a Barcelona i una vegada hagué superat l'examen d'ingrés al gremi d'escultors l'any 1712, s'integrà al taller que dirigia el seu pare. Des del 1712 fins al 1722, quan s'emancipà de la tutela paterna, Pere Costa no només aportà el seu treball al taller familiar, sinó també les idees renovadores que havia adquirit a la capital del Principat, particularment gràcies a la relació que mantingué amb els artistes arribats a la ciutat amb la

154. AMV, *Talla, 1715* [?] i *Real catastro de tierras y casas, 1716*, anotació 1.072. En aquests llibres, el prevere Joan Puig consta com a llogater de les cases, només ocupades per Pau Costa el 1723 i el 1724, probablement durant uns mesos de cada any (AMV, *Llibres de cobrament del cadastre de 1723 i 1724*, f. 36 i 48, respectivament).

155. MASIÀ, Ángeles. «Contribución al estudio del barroco: Pablo y Pedro Costa en la catedral de Gerona». *Archivo Español de Arte* [Madrid], núm. 48 (1941), p. 542-547; PALOL, Pedro de. *Guía artística de Gerona*. Barcelona: Editorial Aries, 1953, p. 54; MARQUÉS, Jaime. «El culto a Nuestra Señora de los Dolores en la Catedral de Gerona». *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses* [Girona], VIII (1953), p. 277-293; MARQUÉS, Jaime. «Pedro Costa Casas. Antecedentes familiares y actividades profesionales». *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses* [Girona], XI (1956-1957), p. 349-358; PÉREZ, *Escultura barroca...*, op. cit., p. 124-126 i 578, doc. 261; BOSCH, Joan. «Pintura del segle XVIII a la seu de Girona: d'Antoni Viladomat i de les suggestions de la pintura barroca italiana». *Estudi General* [Girona], núm. 10 (1990), p. 141-166.

156. ACG, *Resoluciones capitulares, 1722-1726* (v. 51), f. 214r: 2 de desembre de 1724.

157. DORICO, «L'escultor Pau Costa a Berga...», op. cit.

158. LLONGARRIU, Ramon. «Pau Costa: El retaule de Sant Esteve d'en Bas». *Verntallat* [La Vall d'en Bas], núm. 32 (1992), p. 19-22.

cort de l'arxiduc Carles d'Àustria i, en especial, amb Ferdinando Galli Bibiena.<sup>159</sup> En l'àmbit familiar, val la pena dir que l'any 1718, en el transcurs d'una de les diverses estades de Pau Costa i de la seva família a Palafrugell per ocupar-se del retaule major de l'església parroquial, emmalaltí i morí l'esposa de l'escultor, Teresa Cases. Tanmateix, la viduïtat no durà gaire al mestre, que ben aviat es casà en segones núpcies amb Maria Perelló, filla de l'escultor Miquel Perelló, llavors ja difunt. Fruit d'aquest matrimoni nasqueren dues filles, Maria i Josepa, i un fill, Antoni Costa i Perelló, que amb el temps s'instal·laria a Barcelona i ingressaria al col·legi d'argenteres de la ciutat.<sup>160</sup>

### La darrera obra de Pau Costa a Vic (1723-1724)

L'any 1723, si no abans, Pau Costa inicià les converses amb els regidors de Cadaqués per tal d'establir les condicions d'acord amb les quals es faria càrrec de la construcció del retaule major de l'església parroquial de la vila. El mateix any 1723, els canonges de Vic li donaren l'ocasió de treballar per última vegada a la seva ciutat natal en encarregar-li el retaule de la capella de Sant Pau, situada en el braç esquerre del creuer de la catedral antiga.<sup>161</sup> La construcció d'aquest retaule començà probablement en els darrers mesos de l'any i també abans d'acabar l'any, el dia 23 de novembre, Pau Costa i els regidors de Cadaqués signaren el contracte mitjançant el qual l'escultor s'obligà a fer el retaule esmentat més amunt amb la col·laboració de Joan Torras i «seguint en tot la trassa de plomada se executà en Sancta Clara de la ciutat de Vich per Jacinto Moretò».<sup>162</sup> La presència de Pau Costa a Vic i a Cadaqués en dates molt properes podria proporcionar una explicació plausible al fet que els regidors de Cadaqués coneguessin la traça ideada inicialment per al retaule major de l'església del convent de Santa Clara i l'elegissin com a model del que ells volien bastir. Tal vegada fou el mateix escultor qui proposà seguir aquesta traça, que hauria pogut aconseguir dels responsables de l'obra del retaule de l'església conventual de Vic durant alguna de les seves estades a la ciutat. Aquesta actuació no seria insòlita en Pau Costa, que anteriorment ja havia evadit responsabilitzar-se del projecte d'algun retaule tot suggerint que se n'encarregués l'elaboració a un tracista, com consta que féu a Prats de Lluçanès.

Pel que fa al retaule de Sant Pau de la catedral vigatana, sembla que l'escultor adoptà una estructura semblant a la que anys enrere havia seguit en els dos retaules del creuer de l'església del convent de Santa Teresa de la mateixa ciutat de Vic, en els quals els espais principals eren destinats a sengles quadres. En el retaule catedralici, el cos central era presidit per una pintura del sant titular, sant Pau, i a l'àtic es podia veure una representació de sant Josep, tot amb un emmar-

159. Per informació més àmplia sobre la col·laboració professional entre Pau i Pere Costa vegeu: DORICO, Carles. «Somni de sant Josep, Esposoris de sant Josep, Mort de sant Josep, 1713-1717». A: *Alba daurada, L'art del retaule a Catalunya: 1600-1792 circa*. Girona, Museu d'Art de Girona, 2006, p. 272-281 (edició a càrrec de Joan Bosch Ballbona).

160. DORICO, «Algunes precisions sobre l'escultor...», op. cit.

161. ABEV, ACV, *Obra de la seu, 1700-1758* (ACV 3/25bis): anotació intercalada entre les Entrades el 24 de juny de 1724, quan ja s'havia acabat el retaule.

162. GUITERT, Joaquín. *Cadaqués, Su iglesia y su altar mayor*. La Selva del Campo: Mas Catalonia, 1954, p. 26-27.

cament d'escultura de característiques que ignorem. Pel seu treball, Pau Costa rebé 240 lliures, de les quals a l'inici del 1724 ja li havien estat pagades 11 lliures i 4 sous a compte i unes setmanes després li fou abonada la quantitat restant. Els dos quadres foren obra del pintor barceloní Josep Vinyals, que cobrà per la seva feina 22 lliures i 8 sous.<sup>163</sup>

Els primers mesos del 1724, Pau Costa deixà Vic i, a mitjan any, era novament a Cadaqués treballant en l'obra del retaule major de l'església parroquial al costat de Joan Torras, amb qui el mes d'agost arribà a un acord sobre la feina que corresponia fer a cada un. El volum del treball que s'obligà a portar a terme en aquest retaule i la seva avançada edat no foren impediment perquè el 30 de gener de 1725 signés un contracte privat amb un canonge de Girona compromentent-se a construir un retaule dedicat a sant Pere i sant Pau per a una capella lateral de la catedral de la ciutat ni perquè, poc després, comencés a ocupar-se de l'obra.<sup>164</sup> Malgrat que l'estat de salut de l'escultor es deteriorava dia rere dia, el 5 de juny de 1726 el mestre encara acceptà l'encàrrec d'acabar el retaule dedicat a sant Josep que per iniciativa de la confraria de fusters d'Olot havia començat Josep Cortada temps enrere a l'església parroquial de Sant Esteve de l'esmentada població.<sup>165</sup> Cap d'aquests tres retaules pogueren ser ultimats per Pau Costa, que afectat per una malaltia que limitava progressivament la seva activitat i aclaparat per problemes econòmics que ja no tenia forces per afrontar, morí a Cadaqués a l'inici del mes de novembre de 1726 i fou enterrat el dia 7 al cementiri de la vila.<sup>166</sup> En una carta que, quan li quedaven pocs mesos de vida, escrigué al daurador Antoni Soler i Colobran en resposta a la reclamació d'un deute, es poden llegir unes paraules que reflecteixen la penúria que passà l'escultor en els seus darrers dies i semblen premonitòries de la fi que s'apropava: «Per lo present, no m'és posible [pagar el deute], per quant assí, per vuy, no tenim dinés, que per menjar tenim prou que fer [...]. Amigo, perdonau, que no si pot fer més.»<sup>167</sup>

163. ABEV, ACV, *Obra de la seu, 1700-1758* (ACV 3/25bis): *Entrades*, anotació del 24 de juny de 1724, i *Eixides*, dues anotacions fetes entre el gener i l'agost de 1724.

164. ADG, *Processos moderns, Sindicus admodum illustris capituli sanctae ecclesiae sedis Gerundae contra operarios ecclesiae et regitores universitatis villae de Palafrugell, gerundensis diocesis, et creditores in bonis Pauli Costa, quondam, sculptoris Barchinonae, 1727, C-001-4164*. Procés mogut pel capítol de la catedral de Girona per recuperar part de la quantitat que havia avançat a Pau Costa per a la construcció del retaule de Sant Pere i Sant Pau. Entre la documentació aportada pel capítol hi figura el contracte signat per l'escultor.

165. SOLÀ-MORALES, Josep M. de. «El retaule de Sant Josep de la Parroquial d'Olot». *Annals 1978* [Olot], núm. 2 (1979), p. 353-389.

166. PÉREZ, *Escultura barroca...*, op. cit., p. 121 i 632, doc. 325; MOLI, Montserrat. «Morir a Cadaqués fent retaules». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* [Girona], v. XLVII (2006), p. 149-214.

167. ADG, *Processos moderns, Anthonius Soler y Colobrans, deaurator Gerundae, contra creditores in bonis Pauli Costa, quondam, sculptoris civitatis Vici, 1731, C-001-4030*.